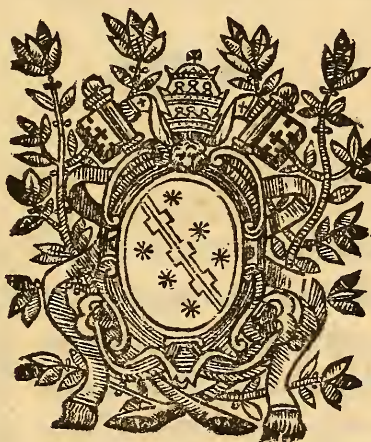
DE TIBERIS INVNDATIONE

MEDICA DISPVTATIO.

Auctore

MARSILIO CAGNATO.

EPIDEMIA ROMANA, DISPVTATIO scilicet, de illa populari ægritudine, quæ anno 1591. & de altera, quæ anno 1593. in vrbem Romam inuasit, eodem Auctore.

ROMAE,

Apud Aloysium Zannettum. M. D. IC.

SVPERIORVM PERMISSV.

DE INVNDATIONE TIBERIS MEDICA DISPVTATIO.

CLEMENTI VIII. PONTIFICI MAXIMO, ET SANCTISSIMO.

MARSILIVS CAGNATVS.

VTVRAS hominum calamitates signisq; aliquibus, quæ ostenta & prodigia dicuntur, prænuntiari, fixum adeo, in animis fuisse gentium, ac priscorum præsertim Romanorum inuenimus, vt in eorum annalibns prodigia quæque, Senatui nunciata, diligentissime descripta legantur, eaque de caussa sæpe Dictator creatus, clauus fixus, supplicationes (inanes licet & superstitiosæ) decretæ, libri Sibyllini aditi:

vnde summum quoque eorundem in monstris interpretandis, & procurandis studium, & omnis aruspicum disciplina. Sed neque Græci minus ab eiusmodi signis mouebantur, quando (vt veteres illos præteream, quos existimabant augu-riorum peritos, Amphilochum, Mopsum, Amphiaraum, Ti-resiam, & quos Siculi nominarunt Galeotas, portentorum interpretum genus) Leuctricam pugnam; Lacedæmonijs tam memorabilem, quam grauem, & funestam; multis signis denunciatam, proditum est: in Herculis fano arma sonuisse, eiusdemque Herculis simulacrum multo sudore manasse, templique valuas, repagulis clausas, subito seipsas aperuisse, & huiusmodi. atque grauis auctor Thucydides operæpretium putauit magni, ac diuturni belli narrationem à prodigijs exordiri (nam illa quoque prodigia vocari, animaduerti) terræ concussionibus, Solis defectibus, squalore, fame; quãuis fortasse ad pestilentiam potius propediem futuram illa pertinerent, quam ad bellum præmonstrandum (cum eo morbo non levius, quam bello dicto, afflictæ sint Athenæ) maior enim coniunctio intercedit pestem inter, & signa, quæ narrauit Thucidides, quam hæc inter, & bellum: quod non nisi consilio, & voluntate suscipitur, morbi autem sponte naturæ multi nascuntur, præsertim communes, quique grassari in vulgus solent: portenta vero illa (si tamen portenta dici merentur) fuere eiusmodi, quæ potuissent per seipsa, quem significabant, morbum producere, squalor scilicet, & fames, ne de terræ motibus, & Solis defectibus, quorum est vis occultior, dicatur. Sed cur tam veteres memorias, & falsas gentium, vanasque opiniones repetimus? Nos, quibus sum-

mo Dei Opt. Max. beneficio, via patefacta est veritatis, vix satis valemus animos nostros ab huiusmodi superstitionibus liberare: siquidem viso Solis defectu, crinito apparente sidere, motu terræ percepto, & huiusmodi, fere nemini non confestim oritur suspicio, ac formido cladis alicuius, & imminentis calamitatis; de qua etiam ij consuluntur, qui rerum eiusmodi gnari existimantur. propterea; cum Tiberis auctus inter prædigia notatos apud rerum Romanarum scriptores legamus, nouum non est, post tam insignem Tiberis alluuionem, quæ in diem incidit ante nonum Cal. Ianuarij; cui terræ quoque motus post dies paucos accessit; timorem exortum nouæ cladis alicuius propediem futuræ. Atque adeo res quoque digna est, quam salutis publicæ studiosi diligenter examinent, atque inuestigent, vt intelligatur, ab ea ne ægritudines oriri, quodque genus, qnaue tempestate, & quibus præsidijs tam publice, quam priuatim, occurri malis imminentibus possit. De qua re pauca quædam pro virili parte vt exararem, fecit tua, Sanctissime Pater Clemens, summa, & singularis pietas, & clementia, dum omni genere officij nos doces, quantum publicæ saluti inuigiles, quantum sis de nostra omnium incolumitate sollicitus, quanto studio tenearis, vt, cum tua singulari prouidentia, tum diuina ope, tuis precibus impetrata, hæc procurentur, & (si fas est hoc dicere) auerruncentur portenta. Dicam autem primo vniuerse quædam de Tiberis exundationum caussis, quoniam totius disputationis caput est caußarum notitia. Videtur autem carere dubitatione, imbrium prouentu, & liquatis niuibus fluuios crescere, neque non mari ventorum impetu in

amnes

amnes influente; quamobrem in contrarias partes illi nonnunquam fluunt; quod prodigij loco, cum accidit, obseruatum est. torsit diu priscorum ingenia Nili per æstatem incrementum, caussam eius non aßequentia, quod existimarent Solis æque ardore Africam torreri vniuersam, atque ideo niuibus, & pluuijs carere: quamobrem veteres multa commentos, præcipue apud Herodotum, legimus, & Siculum Diodorum. Sed, vt veterem opinionem illam; in qua fuit etiam Aristoteles; circiter æquinoctialem circulum terram esse inhabitabilem, certis iamdiu nuntijs constat, ex frequenti ad ea loca peregrinatione, falsam esse, sic certiores quoque facti sumus, statis anni temporibus alicubi, maxime vero in Abissinorum regione, in qua Nilus exoritur, eandem Africam pluuijs irrigari, à quibus & Nilus annuum accipit incrementum (quemadmodum & Niger, de quo eadem quæ de Nilo prodita sunt) multis quoque amnibus in ipsum influentibus, qui pariter imbribus crescunt: vt iam constet, Agatharchidem (vt Diodorus est auctor) recte de Nili incremento sensisse. atque adeo, quod Nilo contingit, fluuijsque omnibus, Tiberim quoque imbribus crescere, & exundare, cum ratio suadet, tum ipsi euentus docent: nos enim, qui nunc vitam ducimus, & Tiberis auctus alias maiores, alias minores vidimus, & obseruauimus, in pluuiarum prouentu fieri semper animaduertimus. quod si nonnunquam sereno in vrbe, & circiter, cælo crescit, vt euenit superioris sæculi anno nonagesimoquinto, & præsentis quinquagesimo septimo, necesse tamen est, in locis superioribus vel imbres fieri, vel niues liquescere, vel; si hæc non ita fiant; neceße est,

vento-

ventorum impetu mare intumescens in ipsum Tiberim influere, & decursum eius retardare, quamobrem in locis humilioribus exundet, stagnetque. cuiusmodi præsertim est plana hæc vrbis pars, quæ nunc frequentius habitatur, & suburbana pariter planities, quam seiungit ab vrbe Tiberis inter pontem Miluium, & Vaticanum. eaque caussa est, quamobrem Plinius admonuit, nusquam magis, quam in ipsa vrbe Tiberis aquas stagnare. cuiusmodi caussæ non fuere præteritis sæculis ignotæ, cum Liuius libro quarto Decadis tertiæ scripserit, quo anno Coss. fuere Q. Fabius Maximus IIII. M. Marcellus III. aquas magnas, ac niues fuisse, Tiberimque inundauisse cum magna strage tectorum, pecorumque, & hominum: & libro octauo Decadis quartæ, M. Fuluio, Cn. Manlio Coss. aquas ingentes fuisse, Tiberim duodecies campum Martium, & plana vrbis inundauisse. Sed ea disertius à Dione scripta, quæ præsentem calamitatem perbelle repræsentant, quæ, licet nouerim satis esse vulgata, referam tamen, quoniam nos liberant à labore describendi proximæ alluuionis incommoda, quam descriptionem fortasse aliquis in hac commentatione desideraret. L. Domitio, inquit, Appio Claudio Coss. (qui fuit annus ante Natalem Domini fere LIII.) Tiberis, siue pluuijs supra vrbem immensis delatis, siue vento ex mari violento effluxum eius repellente, siue Deo id quodam potius (ita enim creditum est) efficiente, incertum est. certe ita ex improuiso inundauit, vt omnes in Vrbe planities stagnarent, multaque etiam editiora loca comprehenderet: inde ædes lateritiæ madefactæ, ruinaque prostratæ, omniaque iumenta

submer-

submersa, itemque homines, qui non in sublimiora euasissent, pars intra domos, pars in compitis deprehensi perierũt, reliquæ etiam ædes vi inundationis, quæ multos dies durabat, vitiatæ, collapsæque, aliæ confestim, aliæ tempore intercedente. hæc ille, quæ docent, nouisse maiores imbribus, & ventorum vi Tiberim augeri. Sed euenit nonnunquam, vt caussæ dictæ omnes conueniant, vti nunc euenisse constat: nãque in humidissima superioris anni constitutione, quæ nunc etiam manet, amnes aucti, lacusque, & austrinis flatibus diu, & præter modum, præterque morem colluctantibus, intumuit admodum mare, & inde tam inusitata, tamque insolens facta est inundatio. neque potest hoc tribui solis austrinis flatibus; quamuis alias hoc fieri posse non negauerim; licet enim Herodotus recte illam damnauerit sententiam, quã Thaleti attribuunt, Nilum Etesijs crescere, vsus argumento, quoniam Nilus stato tempore quotannis crescit, cum Etesiæ aliquando non spirent, aut non eodem tempore; illa tamen reprehensio ita est moderanda, non crescere quidem Solis Etesijs, verum, si incrementi tempore Etesiæ quoque fiãt, exundationem fieri maiorem; nam, si vtcumque flatus Aquilonij diutius durent, extra quoque tempus annui incrementi, poterit vtcumque Nilus augeri; itaque & Tiberis, Austro diu perflante, potest solius maris influxu crescere: sed à prægressis imbribus diuturnis, & copiosis, & fluuios augeri in Tiberim delabentes, & ipsum Tiberim, negari non debet. itaque de inundatione recte Seneca, Non pluuia istud fiet, sed pluuia quoque, Non incursu maris, maris quoque incursu; Non terræ motu, sed terræ quoque motu. Ergo

con-

concurrentibus caussis vniuersis, quæ seorsim singulæ ad huiusmodi incrementa conducunt, inusitata, & portentosa facta est postrema hæc inundatio: cuiusmodi semper timenda est in tanto imbrium prouentu, quantus fuit anno proximo M. D. CXVIII. maxime vero sex illis diebus, qui Natalem Domini præcesserunt, tunc enim vere dici potuißet θυρῶν ἄνοιξις. *hæc enim pręcipua existimanda est inundationis caussa, siquidem Noeticum quoque diluuium imbribus diuturnis, & continuatis diuinæ litteræ acceptum referunt. quod si quis tam insolens incrementum vni lacui Velino, ob subitam aquarum copiam in Narem effusam, & per Narem in Tiberim deuolutam, tribuendum existimet, is dicat, vnde anno M. D. LVII. mense Septembris facta sit illa subita inundatio, hac non multo minor, cum essent Velini lacus ostia vel pauciora, vel angustiora, vnde similiter anno M. D. XXX. facta sit illa, quam proxima modice superauit. paucos ante annos Padus tanta vi inundauit, vt oppidum quoddam integrum obruerit, & dissipauerit, anno M. D. LXVII. pridie Calendas Nouembreis Athesis Veronam aquis magno ciuium dãno repleuit, & nauigabilem fecit. Sed ab eisdem caussis sæpe non eadem solum flumina, sed alia multa, vel omnia exundantia mortalibus perniciem attulerunt, in Italia Arnus, in Germania Danubius, Renus, Męnusque: nec ab his incommodis fuit immunis Gallia, Hispania, & cæteræ orbis terrarum partes, quibus vt commoda, ita & incommoda, secreto Dei Opt. Max. iudicio, & prouidentia, per interualla communicantur: & alias siccitas nimia, alias nimius hu-*

mor mortalibus exitium affert, & alias per breuia, alias per longiora interualla, ad eadē loca eadem incōmoda reuertuntur: atque ideo Tiberis alias plurium, alias pauciorum interuallo annorū inundauit: & proditum est, olim, quo anno M. Fuluius Nobilior, C. Manlius Volso Coss. fuere; ante Natalē Domini fere CXC. duodecies eodem Tiberim Campum Martiū, & plana vrbis inundasse. Vtrū vero inundationes huiusmodi siderum vis aliqua efficiat, de eo disserere à presenti instituto alienum existimo. Scio prædictum diu antea, exspectari debuisse anno proximo pluuias multas, & inundationes, ex Solis & Lunæ (vt arbitror) defectibus, qui euenere nunc vtroque sidere, nunc altero in Piscibus posito, & per idem tempus nunc Piscibus, nunc Suculis (vt Sole quoque ad Arietem accedente) ad Horoscopum (vt vocant) positis; quæ sunt ex Sideralis scientiæ placitis probabilia. Sed memini, ab auctoribus fuiße obseruatos anno huius sæculi vigesimo quarto, vno mense Februario viginti siderum errantium congressus; quos inter fuit insignis ille quoque Saturni, & Iouis; quorum sexdecim in eodem signo piscium facti sunt: quamobrem magno clamore quidam vaticinati sunt insolentem quandam orbi vniuerso rerum permutationem, maxime vero ex aquarum abundantia, & tempestatibus: cum tamen nihil tam insolens, quam ipsum vaticinium, acciderit. immo proditum est, eodem anno Villacum Carinthiæ ciuitatem incendio consumptum, & Labacum Carniolensium metropolim, cum nihil minus, quam incendia dicti siderum congressus portendissent. estque obseruatum, aliquando sine vllo siderum in signis humidis congressu, eodem

mense

menſe pluiſſe copioſiſſime, vt Romę accidit anno huius ſæculi octogeſimo primo, cum audiuimus etiam Venetijs dies viginti totos, die, noćteque ſine intermiſſione pluiſſe, & anno proximo, qui fuit huius ſæculi nonageſimus octauus, cum nulla fuiſſet eodem menſe ſiderum in ſigno piſcium coniunctio, magnus tamen fuit imbrium prouentus in vrbe: quamobrem (ſpirantibus quoque auſtris vehementius) Tiberis exundauit pridie Calend. & ipſis Calend. Martijs, magno timore ne vrbs tota aquis impleretur: cuiuſmodi aquarum exſuperantiã Venetijs quoque fuiſſe, à certis nũtijs allatum eſt. & contra, cum multis eiuſmodi congreſſibus ſiccam habuimus conſtitutionem anno octogeſimo ſecundo, & nonageſimo quinto. Sed hæc alterius loci ſunt, & hoc cauſſæ remotioris genus in incerto eſt. Illud conſtat, pluuiarum vi flumina magnopere augeri, & exundare, & ante proximam inundationem pluiſſe tum in Vrbe, tum extra Vrbem copioſiſſime, & Autumnum totum humidiſſimum exſtitiſſe magna etiam vini, & olei iactura; & ipſo inundationis tempore mare quoque (quæ altera eſt inundationum cauſſa) auſtris vehementer perflantibus, intumuiſſe, quamobrem multis adhuc nauibus annonam ad Vrbem vehentibus in oſtia Tiberina prohibetur ingreſſus. hæcque hactenus de Tiberis inundationum cauſsis. Quibus qua ratione occurri poſsit, ſtatuere, nec noſtri muneris eſt, nec ad peritiam noſtram, quantulacumque eſt, pertinet. huius rei periti viderint; an ſit alia ratio, præter indicatam à Corn. Tacito libro annalium primo, vbi ait, quo anno Coſſ. fuere Druſus Cæſar Tib. F. & C. Norbanus (quem volunt fuiſſe à

natali Domini XV.) continuis imbribus auctum Tiberim plana Vrbis stagnauisse, relabentem secutam esse ędificiorum, & hominum stragem: itaque Asinium Gallum censuisse, vt libri Sibyllini adirentur, idque renuisse Tiberium, sed remediū coercendi fluminis Ateio Capitoni, & L. Aruntio mandaße: Hos vero egisse in Senatu, an, ad moderandas Tiberis exundationes, verterentur flumina, & lacus, per quos augescit: auditasque municipiorum, & coloniarum legationes, orantibus Florentinis, ne Clanis solito alueo demotus in amnem Arnum transferretur, idque ipsis perniciem afferret. congruentia his Interamnates disseruiße, pessum ituros fœcundissimos Italiæ campos, si amnis Nar (id enim parabatur) in riuos diductus superstagnauisset. nec Reatinos siluisse, Velinum lacum, qui in Narem effunditur, obstrui recusantes, quippe in adiacentia erupturum: optime rebus mortalium consuluisse Naturam, quæ sua ora fluminibus, suosque cursus, vtque originem, ita fines dederit. Spectandas etiam religiones sociorum, qui sacra, & lucos, & aras patrijs amnibus dicauerint. quin ipsum Tiberim nolle prorsus accolis fluuijs orbatum minore gloria fluere. Demum, seu preces coloniarum, seu difficultatem operum, seu superstitionem valuisse, vt Senatus in sententiam Pisonis concederet, qui nil mutandum censuerat. hæc ille, omißa fortaße potiore caussa, nauigationis commodo, quoniam alio translatis Clani, & Nare, Tiberis vix potuisset nauigari; de qua re Augustinus Steuchus copiosè ad Paulum III. Pont. Max. scripsit. Ac reuera loco Vrbs eo posita est, & ea fluuiorum est, qui Tiberim aquis ditant,

oppor-

opportunitas, & eæ caussę sunt à Tacito memoratæ, vt Tiberis inundationes crebrę, aut rarę, paruæ, aut magnę tãdem cohiberi minime possint. Siquis aquas exuberantes nouam ad mare viam docuerit, is rem oppido magnam, & sæculorum memoria dignam pręstiterit; quamuis consentaneum sit, tum Rempublicam, tum Romanos principes, in summa potestate, & licentia, opibus non deficientibus, ei rei animum adhibuisse, deque Vrbe ab huiusmodi periculis liberanda non semel cogitasse: sed rationem id præstandi non inuentam, cum aduersus naturę impetum contendere opus sit, qui conatus sępe irritus est. perfossi sunt montes, valles repletę, insulę continenti adiectę, sed neque Sesostris Ægyptius, quem Aristoteles, & Strabo nominant, siue Necus, quem Herodotus, nec Darius Persa Nilum potuit in mare rubrum diducere (quam rem fructuosissimam futuram intelligebant) quoniam maris æquor plana Ægypti superabat. atque ideo, vel plana Vrbis deserenda, & editior regio colenda, aut quæ nos passi sumus, & maiores nostri passi sunt, ferendum, ac sinendum vt posteri quoque patiantur: atque interim quisque rebus suis consulat, atque prospiciat. Sed hæc prorsus videntur ab instituto meo aliena. Illud ad rem facere magis videtur, vt scilicet intelligatur, cur Plinius Tiberim appellauerit vatem, ac monitorem, suoque auctu religiosum potius, quam sæuum; nam hęc acute, & argute fortaße magis, quam vere dicta sunt; nam sæuitiem eius docere videntur ædificia diruta, hominum, & iumentorum strages, rerum plurimarum iactura. esse vatem, & monitorem, hoc ideo dictum est, aut quia portendit

ea, quo-

ea, quorum est, aut ea, quorum ipse caussa non est, illorum instar, quæ prodigij appellatione venire solent, cuiusmodi sunt, faces in cælo apparere, cælum ardere, crinita sidera, monstra, & similia, quæ portenta, & ostenta dicuntur, quasi graue aliquid orbi terrarum minari, & ostendere, non etiã facere, videantur. Visi sunt igitur olim Romani Tiberis auctus pro portento accepisse, cum pari diligentia rerum Romanarum scriptores huius fluuij incrementa, atque prodigia (quod genus modo dicebam) commemorauerint: libro decimo Decadis tertiæ Liuius, narratis multis prodigijs, inquit, inter quæ etiam aquarum insolita magnitudo in religionem versa: nam ita inundauit Tiberis, vt ludi Apollinares, circo inundato, extra portam collinam, ad ędem Veneris Erycinæ, parati sint. Sed vt ex huiusmodi portentis vani timores sæpe, ita etiam ex Tiberis incrementis nascuntur: quod illustribus exemplis ostendi potest: etenim, quo anno (vt ante dixi) duodecies Tiberis inundauit, eodem L. Scipio de Antiocho, & Asia Romano adiuncta imperio triumphauit, & Consules rem pro dignitate Reipublicæ confecerunt, tam contra Gallos, qui erant in Asia, quam contra Ætolos, tamque crebros illius anni Tiberis auctus nihil secutum est, quod portento responderit. Sed ne longius abeamus, anno huius sæculi trigesimo, pace paullo ante in Italia confecta, diademate imperij Carolo Quinto Cæsari Bononię à Clemente Septimo Pontifice Maximo imposito, Cęsarisque eiusdem, & Francorum regis animis conciliatis, in eiusdem anni Autumno Tiberis inundauit, ciuium Romanorum, & incolarum damno grauissimo, & incomparabili. & non minore dam-

re damno, Pontifice Paulo Quarto, rebus compositis, principum animis conciliatis, pace confecta; hosque auctus genus aliud calamitatis nullum secutum est. His autem non dissimilia modo euenerunt; nam Ferraria, & quidem sine sanguine recepta, pace inter maximos reges conciliata, rebus in Pannonia prospere gestis, iucundo Pontificis aspectu vrbi restituto, Tiberis inundauit. Qua ergo significatione? cum sæpe caruerit significatis, si quid graue nonnunquam secutum est, illud casu occurrisse, non quod ab inundatione significari potuerit, existimandum est, & hoc fortasse Plinius significauit, cuius illa sunt coniungenda, vates, ac monitor religiosus verius, quam sæuus, vates religiosus, quia timorem incutit, non tamen sæuus, quia sæpius nulla calamitas alia sequi solet, atque ideo non videtur ea, quorũ auctor non est, significare. ostendet igitur ea, quorum est auctor. Sed explicandus est modus. Si agros deuastat, si sata depopulatur, annonæ charitatem ostendit, & facit, quod huc non pertinet, atque omnibus notum est. Et hæc quoque docent, quam vana sint, quæ à nonnullis tradita sunt, à maris, & fluuiorum inundationibus, populorum, & gentium hostilium aduentum prænunciari. Morbos tandem hæc innundatio minari creditur, quorum auctor (vt videtur) potest esse. hoc vero aut ideo fit, quia aerem vitiat, & corrumpit, qui inspiratus homines simili afficiat corruptela, quamobrem in aliquam popularem incurrant ægritudinem; quod fieri quidem poßet, si diu terram aquæ iam effusæ madefacerent: nam hic locum illud haberet, quod Antipatro Stoico tribuitur, terræ scilicet humidę exhalationem, meando in

superna

superna volubili impetu, atque inde sese, postquam calefacta est, instar serpentis mortiferi, in inferiora reuoluendo, vi putredinis omnia corrumpere, quæ putredo non nisi ex humore, & calore generatur; & hic est Pytho serpens ille, quem poetę ab Apolline iaculis interemptum dixere, quia diuino Solis radiorum feruore, velut sagittis incidentibus, putredo extenuata, exsiccata, & enecta tandem aboletur. hoc, inquã, fieri poßet, sed huic periculo inprimis optimi principis prouidentiã obuia itum, cũ expurgatæ iam sint viæ, plateę, cõpita, & ipsa iã ædificia diligentissime expurgentur, vt solita Vrbi facies restituta fere sit. Deinde euentis docti sumus, inundationes ad aerem inficiendum, quamobrem morbi populares fiant, & pestilentia, vix aliquid conferre. Grauis est de caussis morborum popularium disputatio; de quibus loco magis neceßario diligentius differitur; sed recta differendi ratio postulat, vt non prius caussa quæratur, quam de re certiores facti simus. inundauit Tiberis omnibus sæculis sæpius, ita vt Vrbem pene totam aquis repleuerit. accidit hoc sub finem proximi sæculi, cum Alexander Sextus Petri nauiculam regeret; accidit trigesimo præsentis sæculi Clemente Septimo, & anno quinquagesimo septimo, sedente Paulo Quarto, interim eas inundationes nihil vmquã graue secutum animaduertimus, aut audiuimus; nulla, inquam, Romæ pestis, nullum genus perniciosæ ægritudinis ortum est. Atque vix semel proditum obseruare potui, Tiberis inundationem statim pestem excepiße, eam scilicet, quæ Sancti Gregorij tempestate facta est, paullo ante quam in Pontificem eligereretur, de qua hæc à Paulo Diacono scripta

sunt,

ſunt. Subſecuta eſt ſtatim hanc inundationem grauiſſima peſtilentia, quam inguinariam appellant. Hæc Paulus. Verum illa tempeſtate non ſolum Tiberis inundauit, ſed totius pene Italiæ amnes, tuncque & Atheſis inundatio facta eſt miraculo memorabilis, de quo idem Sanctus Gregorius libro Dialogorum tertio cap. 19. quamobrem intelligere eſt, anni illius conſtitutionem exſtitiſſe humidiſſimam: atque adeo par eſt exiſtimare, peſtilentiam non à Tiberis alluuione, ſed ab anni conſtitutione inſalubri exortam; niſi quoque credamus, è putrefactis ſerpentibus originem duxiſſe; cum proditum ſit, per Tiberim ſerpentum immanem copiam in mare delatam, & vna Draconem magnæ, & admirabilis magnitudinis, quibus in littus reiectis, & putrefactis, tantus fætor exortus ſit, vt aerem infecerit, ac peſtem pepererit. Non me latet, nonnullos iactare, peſtilentiam ſæpe auctus Tiberinos ſecutam eſſe; & idcirco inter peſtis futuræ indicia fluuij huius inundationes referendas; ſed hos in temporum digeſtione aberrare, & decipi, facile diligens hiſtoriarum lector, intelliget.

Hæc igitur docent, huiuſmodi alluuiones ad peſtem inducendam nihil, vel certe vix aliquid conferre. quod eo quoque poteſt perſuaderi: nam Tiberis annis fere ſingulis loca vrbis humidiora aquis replet; ſic enim eodem proximo anno pridie Calendas, & ipſis Calendis Martijs, iuxta Caietanorum ædes, ad S. Luciæ, ad S. Hieronymi Illyricorum, ad S. Iacobi Incurabilium (vt vocatur) exundauit. & ſeptimo Idus huius menſis Ianuarij, paucis ante quam hæc ſcriberem diebus; quamobrem, & vulgatus timor eſt,

 futuram

futuram alteram priori æqualem exundationem. hunc igitur in modum annis fere singulis crescit, & aquis replet domos, quæ multæ in eius ripa sitę sunt: tamen, qui domos eas incolunt ciues, & aduenæ magno numero, nunquam auditum est, illos peculiari aliquo morbi genere laborare. quamobrem efficitur, si, quæ regio tam sæpe ab aquis, & sordibus Tiberinis infestatur, nulli est ob eam caussam obnoxia ægritudini, minus timendum esse reliquis vrbis partibus, quæ vt longius ab amne distant, ita ab incommodis, & periculis, quæ ipse afferre solet, longius absunt. Nec obijciat mihi diligentior aliquis alluuionem, (cum præsenti tamen non comparandam) quæ facta est anno huius sæculi octogesimo nono, Calendis Nouembris, & rursus quinto Idus eiusdem mensis, quam secuta est anno sequenti æstas morbida, & perniciosa, qua ipse quoque summus Pontifex Sixtus interijt. Nec similiter illam obijciat, quæ facta est circiter vndecimum Calend. Nouembris anni eiusdem sequentis (qui fuit nostri sæculi nonagesimus) quam altero anno, idest nonagesimo primo, secutum est Ver insaluberrimum. Non sunt hæ, inquam, inundationes obijciendæ; quoniam, etsi secuti sunt eas morbi populares, & perniciosi, tamen illos non ab inundationibus, sed ab humidissima eorundem annorum octogesimi noni, & nonagesimi constitutione profectos, existimare, consentaneum est: nam qui domos habitant in ripa fluminis positas, ij non magis, quam cæteri laborarunt. immo ipso anno nonagesimo pessime cum illis actum est, qui collem Quirinalem incolebant, e quibus fuit ipse Pontifex Sixtus: cum is locus à Tiberi plu-

rimum

rimum distet. His ergo commonefacti arbitramur inundationem minus obesse posse, quam vulgo persuasum sit. Quod si tandem æstate ventura, aut alia huius anni parte vulgaris aliquis nascetur morbus, & perniciosus, qui sit nimij humoris, & putredinis soboles, is non proximæ alluuioni, sed humido cæli statui tum præterito, tum præsenti, acceptus erit referendus: quando & ipsa inundatio à pluuiarum multitudine, vt ante dixi, profecta est. Non sunt igitur timendi ab aeris vitio morbi, quod vitium ab inundatione per se nasci possit. Aut futuri morbi sunt, quia partes ædium infernæ adhuc madent, nec breui poterunt exsiccari. quamobrem, qui illic habitant, sensim eo humore infarciri facile poßunt, & idcirco morbis, quos humor facere solet, obnoxij euadent, ac tandem capientur: imminent vero præsertim ex febribus cum diuturnæ, quas vulgo tertianas duplices appellant, tum acutæ cum exanthematibus vocatis, phrenitides, lethargi, comitiales morbi, anginæ, putredines, apoplexiæ, pueris variolæ: nascenturque hi morbi maxime ijs, qui natura sunt humidiore. fient autem cnm accedens calor humorem ad putrescendum concitabit, cui calori facile concedet natiuus corporum calor in humore fractus, & semiextinctus (nam calorem sicco acui, & humido obtundi satis est notum, & receptum) itaque mala hæc æstate magis, quam vere exspectanda sunt: nisi ver forte fortunæ ab austrinis flatibus sine pluuia calidiús iusto accesserit (austros etenim siccos insalubriores esse pluuijs, veteres obseruarunt, vt auctor est Aristoteles in Problemat.) quamquam & Ver ipsum insalubre potest

esse cum flatibus aquiloniijs, qui intemperantius spirent: Sic enim graues destillationes fieri possunt, & tusses, & raucedines, & laterum dolores, & pleuritides. Quibus malis obuiam eundum est ante, quam fiant, humidis ipsis ædium partibus desertis, donec vel temporis beneficio, vel multo, diuturnoque igne omnis de parietibus, & pauimentis humor tollatur. qui ignis non in vijs, compitis, & plateis accendendus est: tamquam ad aeris vitium emendandum, quod iam nullum est, vt ante dixi; atque si adesset, non esset in hoc præsidij genere tanta ponenda spes, quanta vulgo iactatur. primum quia non adeo constat, vt aliquibus persuasum est, pestilentiam igne sublatam esse ab Hippocrate; licet enim hoc ei tribuerit Galenus libro de theriaca cap. 16. ad Pisonem, & Plinius indicauerit libri trigesimi sexti capite vigesimo septimo; quorum testimonio iure vetustatis non acquiescere, nefas videtur; tamen, cur dubitemus, auctor est Hippocratis filius Thessalus in ea oratione, quam habuit ad Athenienses pro patriæ salute: in qua oratione de pestis quidem origine idem legitur, quod apud Plinium libri secundi capite trigesimo septimo, ex Illyrijs scilicet profectam (vt mirum sit, Galenum dixisse, ex Æthiopia, confundentem, quæ altero anno belli Peloponnesiaci Athenis acciderunt, cum ijs, quæ alio quodam tempore euenisse, Thessalus idem indicauit, & alio loco examinabamus) legitur quoque in eadem oratione, vt apud Plinium, missos ab Hippocrate discipulos per Vrbes Græcorum ad auxiliandum; quos inter seipse Thessalus nominat, & Draconem fratrem, & Polybum Sororium; sed neque quo auxilij genere

nere, nec vno, an multis, prouisum sit, perspicue ostendit; immo quod multis, & varijs vsus sit, illa verba non adeo obscure indicant, nempe, Non enim omnes loci eadem auxilia ferunt; Ignis autem nullam fecit mentionem, non secus, quam Hippocrates libro de natura humana, vbi, cum rationem doceat curandi morbos vulgareis, quos aeris exhalatio parit morbosa, de igne ne verbum quidem. Sed neque alijs deinceps temporibus pestilentiam igne abolitam nouimus, etsi remedium sit valde obuium, & expositum: quod si bello Peloponnesiaco Athenieses ignorarunt, cum id Hippocrates nondum fortaße docuisset, cur secutis temporibus, vulgata Hippocratis fama, non est tam promptum auxilium receptum? Atque, si vno ignis auxilio Hippocrates vsus est, cur dimisit discipulos ad auxiliandum diuersis locis, cum hoc per litteras admonere commodissime potuisset? Demum, quis doceat, quanto igne opus sit, quot diebus, & quam late accendendus, si quis eßet pestifer vapor, qui non vni hæret loco, nec angustis coercetur limitibus, sed libere per aerem meat, ireque, & redire potest, vt traditum est de peste dicta, quæ Athenis orta dicti belli anno altero, iterum inuasit quinto, nec ceßauit penitus nisi decimo septimo, si credimus Thucididi, qui & vidit eam, & passus est. Non sunt igitur in locis publicis ignes accendendi, quoniam vapor nullus est morbidus ab alluuione profectus. Sed in singulis ædibus, & singulis ædium partibus, quas Tiberis repleuit: quod in tam ampla Vrbe, in tot amplissimis ædificijs, in tanto domorum numero fieri posse, non existimo, sed temporis auxilium necessario exspectandum, vt alias factum est,

& su-

& sublimiores interim ædium partes habitandæ, & editiora vrbis loca: quod nemini potest ignotum esse: hoc enim reliquum est vnum præsidium aduersus incommoda, quæ potest humidarum ædium habitatio afferre. aliàs humida cæli constitutio, vt ante iudicaui, citra quoque inundationem, illos etiam offendet, nisi cauerint, qui domos habitant saluberrimas, non in Vrbe tantum, sed vbicumque constitutio huiusmodi fuerit, quam, certiores facti sumus, fuiße vniuersalem. cauendi autem ratio satis est explicata in libris de sanitate tuenda.

Hæc habui, Sanctissime Pater, quæ de Tiberis inundatione sub tui nominis inscriptione exararem: quibus, si nihil aliud, hoc saltem faustum, felix, fortunatumque euenit, vt hisce diebus, tuæ inaugurationis commemoratione anniuersaria lætissimis, absoluerentur.

FINIS.

ROMANA EPIDEMIA.

DESCRIPTIO SCILICET, ET EXAMEN vulgaris ægritudinis, quæ in Vrbe anno 1591. & alterius, quæ anno 1593. orta est.

AD STVDIOSVM LECTOREM MARSILIVS CAGNATVS S.

VT ad rempublicam bene gerendam Historia conducit plurimum; quæ idcirco sapienter magistra vitæ dicta est; sic quoque ad valetudinem curandam vtilissima est. Quod Hippocratis exemplo satis docemur, à quo, non temere historias Epidemicas descriptas, existimare, consentaneum est. itaque non omnino damnandi veteres medici, qui se Empirico appellarunt, cum historiæ in ægris curandis multum tribuerint. damnandi solum, quod rationem despexerint, aut non pro dignitate æstimauerint. Nouere historiæ vtilitatem iam nostri sæculi auctores multi. quorum studium mea ego quidem caussa primum imitatus, in ægritudinibus; quæ mihi, iam annos duos vltra triginta medicinam facienti, sese obtulerunt; describendis, & examinandis, non parum laboris ac temporis consumpsi. Sed deinde

visum est, si eius studij specimen & laboris aliquod in lucem ederem, hoc posse medendi scientiæ studiosis commodum aliquod afferre. eoque consilio vnius, vel alterius popularis ægritudinis examen præbeo. polliceorque, si certior factus ero, te commodum aliquod ex meo labore percepisse, in eodem argumento, si otium, & vita suppetet, me libentius, & fortasse studiosius elaboraturum. hæc autem adiunxi meo de Tiberis inundatione commentariolo, quandam ob argumenti similitudinem, quam facile, diligens Lector, animaduertes.

MORBI, QVI IN VRBE ROMA HOC anno 1591. grassatur, breuis enarratio. Cap. I.

IRCITER idus Ianuarias huius anni 1591. cæperunt Romæ apparere febres acutæ, & his præcipue notis insignitæ, maculæ in cute rubentes, quas vulgatissimo vocabulo appellant, Petecchie: capitis dolor vehemens: oris siccitas, eaque maior, quam sitis: auditus grauitas, cum aurium dolore potius, quam tumore: delirium, quale in phreniticis. Sed ipso mense Ianuario tā rarus hic morbus erat, vt non magnopere perturbaremur. Februario fuit paullo crebrior, nō tamē multi ægrotabant, paucique moriebantur. Martio vulgari magis cępit morbus; & ad furorē nōnullos impulit, nonnullos ad atrā bilē, qui sese, vel in puteos, vel è fenestris præcipites dederūt, vel gladijs cōfoderunt. Aprili, & Maio longe plurimos & corripuit,

puit, & peremit, isque visus huius ægritudinis vigor, cæpit enim Iunio nonnihil decedere, sed Iulio (dum hæc scribebam) magis: quamquam, eodem periculo semper, quicumque egrotarunt. Nullum etatis, sexusque discrimen; viri tamen magis, quam mulieres, & iuuenes magis, quam senes, laborarunt, & occiderunt. lotium perturbatum, crebra plurimis mictio siue sanandi, siue eßent morituri. aluus pene omnibus fluida; & aliquibus intestinorum difficultas. Iunioribus sanguis de naribus plerisque salutaris paucis perniciosus. sudores non adeo frequentes, paucis quibusdam regius morbus ante diem septimum superuenit. decedebat multis circiter diem decimum quartum; quem citra quoque alij moriebantur; non omnino paucis ad vigesimum producebatur, raris quadragesimum attigit diem. Recidiuæ quoque nonnullis factæ sunt, quarum aliæ breui solutæ, aliæ interfecere. Ex his demum, qui sanati sunt, multis character veluti quidam morbi relictus est, auditus grauitas, vel visus hebetudo, vel capillorum defluuium. Cum hæc autem sic acciderint, quæsitum est primum, vtrum hoc morbi genus tam vulgare, ac perniciosum, aliquid noui, & insolentis contineat. Deinde, vnde originem traxerit. Tum, vtrum contagio communicetur. Præterea, vtrum timendum sit, ne ad æstatem, & vltra producatur, & grauius afficiat. Postremo, quæ auxilia, quæue remedia salutaria reperta sint. de quibus sigillatim differendum est.

IN HOC MORBI GENERE NIHIL NOVI *obſeruatum eſſe. Cap. II.*

E primo igitur, ſi nouum aliquis hoc morbi genus exiſtimaret, is deberet docere, cuiuſmodi agnoſcat nouitatem: vel enim eſt noua quædam morbi ſpecies, & forma, vel, ſi non eſt noua ſpecies, debet aliquid noui ineſſe in ijs rebus, quæ morbum ſecutæ ſunt, vel in origine, & cauſſis, à quibus exortum putant. Sed quia de origine dicendum eſt ſeorſim, vt propoſui, nunc de formę, & caſuum, qui hunc morbum ſecuti ſunt, nouitate diſputabitur.

Formam igitur, ſiue ſpeciem huius morbi nouam non eſſe, non difficulter oſtendi poteſt: nam febrem fuiſſe acutam, aſſumimus, continuam ſcilicet, vehementem, & lethalem: at febrium genus hoc minime nouum eſt: quod antiquorum ſunt de huius natura, & medendi ratione, referta volumina: & nemo tam rudis medicus eſt, qui non ſępe viderit. Nec nouum eſt, furore, & atrabile ęgros concitari: quando, Verno tempore hoc euenire, ab Hippocrate traditum eſt. quod ſi obijceretur, nouum eſſe, febres acutas Vere fieri; quas Hippocrates non inter vernas ægritudines, ſed inter æſtiuas memorauit; facile occurri poſſet: quoniam naturæ verni temporis conſentaneum quidem eſt, hoc febrium genus minime naſci; quod Hippocrates voluit docere in morborum per tempora diſtributione, aphoriſmorum libro explicata; ſed præter naturam eiuſdem tempo-

ris fie-

ris fieri ipſe non negaſſet, qui libri primi Epidem. ſectione altera, in deſcriptione tertiæ temporum conſtitutionis, inquit, Ante ver cæperunt febres ardentes, & vſque ad æquinoctium, & æſtatem durabant. (nouit igitur Hippocrates*, vere quoque fieri febres ardentes, acutas ſcilicet.) hoc vero par eſt accipere, præter veris naturam eueniſſe: quoniam eadem ſectione aphoriſmorum aph. 3. docuerat, cum ętates, tum morbos alios ad alia tempora bene, vel male ſe habere. & rurſus aphoriſ. 19. admonuerat, morbos omneis omnibus quidem temporibus fieri, ſed quoſdam in quibuſdam magis. dixerat quoque in ſecunda ſectione aphoriſ. 34. in morbis minus illos periclitari, quorum naturæ proprius, ſiue familiaris exiſtit, & ætati, & habitui, & tempori, quam quorum nulli horum conuenit. His autem intelligimus, alios alij tempori morbos natura, alios præter naturam congruere. docuerat vero, & illud ſecundæ ſectionis aphoriſ. 9. Autumno fieri morbos acutiſſimos, maximeque lethales, Ver autem ſaluberrimum eſſe. quo indicauit documento, Veris naturæ febres acutas non congruere. itaque nec in morborum, qui verno tempori conueniunt, enumeratione, ſecunda ſectione aphoriſm. 20. acutas febres recenſuit. ſi itaque fiunt aliquando vere acutæ febres (quod nouum non eſt) præter naturam huius temporis fieri, dicendum eſt. Angina eſt quidem acutiſſimus morbus, & vere fieri dicitur (ſi quis de hac re dubitet) ſed ab acuta febre diuerſa eſt. Furor quoque, qui pariter vere fieri maxime ſolet, etſi nonnunquam acutus apparet, alius tamen eſt, quam febris ardens, & acuta. Quamuis igitur hoc febris genus*

extra

extra tempus accesserit, non tamen debuit nouum videri: quando præter naturam aliquid fieri, nouum non est: & vere febres acutas exortas esse, multoties obseruatum est.

Non fuit insuper nouus hic morbus, quia multos peremerit: nec quia fuerit publicus, & popularis, &, vt Græci dicunt ἐπιδήμιος: *quoniam omne morbi acuti genus perniciosum est, & lethale. Febresque ardentes nonnumquam publice grassari lib. 2. Epidem. sect. 3. Hippocrates docuit, inquiens, æstate febres ardentes multæ populariter grassatæ sunt.* τοῦ θέρεος καῦσοι ἐπεδήμησαν πολλοί. *atque interim studiosus Lector meminerit, nomen Epidemia apud Galenum omne publici, ac popularis morbi genus promiscue significare: non autem solam Pestem appellatam. atque ideo mirari neminem debere huius nostri libelli inscriptionem: quoniam morbus hic vere ex Galeni sententia fuit* ἐπιδήμιος, & ἐπιδημία. *Non fuit igitur noua ægritudinis forma. Sed nec casus nouos, seu noua symptomata (vt vulgatiore, licet peregrino, vtar vocabulo) veterem morbi formam comitata esse diximus. Nam capitis dolor, vigiliæ, auditus grauitas, sitis, oris siccitas, delirium, fluor ventris, lotij copia, & perturbatio, sanguinis profluuia, hæc, inquam, noua non sunt: etenim quotidie passim cernuntur, nec aliud auctores loquuntur. Nec, demum, maculæ rubentes in cute nouæ sunt existimandæ: cum antea hoc sæculo sæpissime apparuerint, nec illarum apud Hippocratem mentio infrequens existat libris Epidemiorum, quæ* ἐξανθήματα *ab eo dici, non est necesse pluribus explicare.*

Singula igitur cogitantibus debet persuasum esse, morbum

bum hunc prioribus sæculis cognitum fuisse, & omni carere nouitate. Quod si rem in vniuersum quoque capere velimus, similem huius morbi constitutioni speciem quandam Hippocrates exhibuit libro primo Epidemiorum; quæ scilicet, in secunda sectione, tertia inscribitur; vbi hæc habentur, Ante ver autem cæperunt febres ardentes, & vsque ad æquinoctium, & ad æstatem durabant. & paullo post, Erant autem febrium ardentium affectiones. Quibus quidem bene ac large sanguis per nares erupit, per hoc maxime seruabantur: & nullum noui, qui in hac constitutione mortuus esset, si recte ipsi sanguis profluxißet. & paullo inferius, Quibusdam morbus regius accidit sexta die. Verum his purgatio per vesicam, aut aluus exturbata profuit, aut larga sanguinis eruptio. velut Heraclides,*qui decumbebat apud Aristocydem: nam huic & ex naribus sanguis erupit, & aluus turbata est, & per vesicam purgatus est. hæc autem, de illo* Heraclide *dicta,* Oliuerio *cuidam nobili Gallo ad vnguem eueniße, ipse testari potest, qui viuit, & bene valet, possunt & multi, & præ cæteris* Petrus Syluanus *medicinę, & bonarum litterarum scientia non vulgariter instructus, quem habui in eiusdem* Oliuerij *curatione socium. addit* Hippocrates *paullo post, Sanguis autem plurimis erupit, maxime adolescentibus, & in vigore constitutis. & talium plerique perierunt, quibus sanguis non erupit. Seniorihus vero ad morbum regium res deuenit: aut alui ipsis turbatæ sunt, aut dysenterici facti sunt, veluti apud* Hippocratem *Bioni apud* Silenum *decumbenti contigit; possum hic ego dicere, veluti* Lucæ Merentio *contigit, quem vna cum*

Petro

Petro eodem curabam, qui post sanguinis è naribus eruptionem, post alui turbationem, & mictionem copiosam, dysentericus factus est, & demum sanitatem recuperauit. Sed & illa, quæ Hippocrates paullo inferius adiecit, huic constitutioni acciderunt, Mulieres porro multæ quidē ægrotarunt, pauciores autem, quam viri: & pauciores etiam mortuæ sunt. item & illa. at vero circa æquinoctium, & vsque ad pleiada, & sub hyemem comitabantur febres ardentes. Sed & phrenetici plurimi tunc fiebant. & plerique horum moriebantur. fiebant autem & per æstatem pauci. conueniunt & alia quædam, sed hæc maxime, At in hac constitutione ex quatuor signis maxime seruabantur: Quibus videlicet sanguis è naribus probe erupisset: aut vrinæ multæ, & multam subsidentiam habentes per vesicam prodijssent: aut per ventrem turbata, biliosa tempestiue processissent: aut qui dysenterici facti essent. Acciditque multis, vt non vno ex præscriptorum signorum iudicarentur, sed per omnia percurrerent: & grauius quidem habere videbantur, conseruabantur autem omnes, quibus hæc accidissent.

Quæ demum de recidiuis ab Hippocrate dicta sunt, nostre similiter constitutioni consentanea sunt: etsi idem plane recidiuarum modus non fuerit: neque enim tantam recidiuarum varietatem, & frequentiam notatam noui, quantam Hippocrates describit. Non me latet quoque, posse maiorem aliquam dissimilitudinem inter hanc, & illam constitutionem reperiri; vti quoniam illam toto anno viguisse Hippocrates significat, papularumque mentionem non facit,

quarum

quarum in constitutione superiore meminerat, & tubercula ad aures multa fuisse indicat, quæ rara in hac nostra visa sunt. papulæ vero vulgatissimæ fuerunt. & non multo ante æquinoctium, & ipso vere, atque initio æstatis viguit, iam vero decessit. Verum hæc dissimilitudo non docet, in hac morbi specie aliquid antiquis ignotum exstitisse.

At obijciet ne aliquis vocatam à recentioribus malignitatem, quam Græci Κακοήθειαι *dicunt, quasi ab Hippocratis sæculo ignoratam? sane disputatio hęc pulcherrima est, sed maius otium desiderat, interim donemus, malignitatem hanc priscis incognitam; illud constat, morbi huius propriam non fuisse, quoniam multis iam annis elapsis, tam vulgarium voces hominum, quam medicorum, aliud nihil resonant, quam malignitatem; quamobrem neque hac de caussa nouus morbus dici debuit.*

Reliquum eßet, vt nouitatem mali huius ex remediorum nouitate docerent. Sed & hoc vanum esse, ex ijs intelligetur, quæ de remedijs, huic malo adhibitis, posterius tractabuntur.

DE CAVSSIS EIVSDEM MORBI. Cap. III.

NVNC sequitur, vt de morbi eiusdem origine dißeramus, hoc vero est, causam effectricem illius indagare, exponereque in eum finem, vt intelligere valeamus, cur hoc anno morbus hic exortus sit, & cur popularis, & ἐπιδήμιος *fuerit. Ea vero ge-*

ro genere duplex est, externa videlicet altera, & altera interna. Externa, quę veluti principium primum est, mouensque immotum, quodque ad cauendum, si cognitum sit, maxime conducit. Interna vero, quę mouens motum dici potest, & materię quoque vicem subire videtur. Agamus igitur de externa primum, quę natura, atque tempore alteram præcedit.

Quoniam autem communis morbus communem quoque debet caussam habere; communis autem fuit caritas annonę (quamobrem fame, & inedia, & ciborum prauitate multi perierunt) idcirco nonnulli sibi persuasissent facile, huius mali caussam fuisse inediam, prauosque cibos, panem præsertim insuetum, & nobis ob admistas sordes valde infestum: quo vtriusque propositi caussam doceri videmur: nam hoc cibi genus; vt prauum, & insuetum; morbum fecisse, eundemque communem, & popularem; vt vulgo, & à maxima populi parte edebatur; credi potuit. Verum huius caussę nulla est ratio habenda: quoniam morbus hic non in eos tantum inuasit, qui duriter victitarunt, & sordidissimo illo pane vesci coacti sunt: sed eos quoque, qui laute, ac delicate, & in omnium rerum vbertate vixerunt, & pane siligineo semper alti sunt, & apprehendit, & occidit.

Caussam igitur fuisse oportet, quę communis omnibus esse potuerit, & omnes cuiuscumque ordinis, & sexus afficere. Aeris igitur maleficio morbum exortum statuendum est. Cum enim id, quod morbos facit, attingere necessario nos debeat, nihil est, quod omneis ęque tangat, atque aer; quod est notissimum. quod igitur publicus, & popularis hic

morbus

morbus exstiterit, aeri acceptum refertur. Cur autem hoc anno præsertim, non autem superioribus hoc euenerit, iam expediendum est.

Opinor autem, neminem negaturum, debuisse hoc anno aeris statum, & morbiferum esse, & annorum, qui elapsi sunt, constitutioni dissimilem: & oportere inuestigari, quid huic anno acciderit, quod annis superioribus non euenerit.

Quoniam autem non est hoc loco ars vniuersa tractanda, multa sunt ex alijs sumenda, quædam dumtaxat hoc loco sunt peculiariter exponenda. Sumendum est autem ex Hippocrate 3. aphoris. 1. Mutationes temporum, videlicet ab Hyeme transitum ad Ver, à Vere ad Æstatem, ab hac ad Autumnum, & hinc ad Hyemem morbos producere. item sumendum ex eodem 3. aphorism. 1. In singulis temporibus magnas fieri mutationes frigoris, & caloris, humoris, & ariditatis. Vere scilicet nonnunquam frigidius, nonnunquam calidius cælum est, quam Veris natura postulat, æstate item, & cæteris anni partibus. præterea, ex eodem similiter 3. aphorism. 10. Morbos inconstantes, seu incertos, & iudicatu difficiles in temporibus nasci incertis, & propriam ac suam temperationem non seruantibus, vt Galenus exposuit 3. aphorism. 9. Demum sumimus, Autumno morbos nasci maxima ex parte acutissimos, & lethales. de quibus sententijs non est pluribus hoc loco disserendum.

Nunc vero explicandum est, eiusmodi euenisse proximis temporibus mutationes, quæ morbos efficere potuerunt naturæ temporum minime congruentes, eosdemque acutos, & exitiosos. Hoc autem nos existimo posse percipere, si acceperimus.

mus. quo annus iam elapsus ab optima, saluberrimaque constitutione degenerauerit.

Annum salubrem Hippocrates libro de aere, aquis, & locis docet esse, cùm fiunt ratione signa in astris orientibus, & occidentibus: & in Autumno aquæ fiunt, & Hyems est moderata, neque admodum clemens, neque excellens frigoribus: & in Vere, ac Æstate tempestiue pluit. cuius sententiæ aliæ partes dilucidæ videntur esse, illa vero obscura; cũ primo dicitur, Si ratione fiant signa in astris orientibus, & occidentibus: quod obiter quidem, sed opportune, à nobis explicabitur. Scire igitur oportet, astrorum appellatione, præsertim apud Hippocratem venire, Pleiades, Canem, Arcturum. itaque eodem libro Hippocrates dixit, Oportere astrorum exortus considerare, præcipue Canis, deinde Arcturi, & Pleiadum occasum: quapropter libris Epidemiorum hæc astra ad temporum designationem sola commemorat, vt Aristoteles quoque, addito Orione, commemorauit libro Problematum sect. 1. probl. 3. Cum igitur Canis exoritur, circiter duodecimum Calendas Augusti, & Arcturus, circiter tertium Id. Septembris, & Pleiades occidunt ad quartum Idus Nouembris (hæc autem dico ex veterum obseruationibus, nam nostro sęculo dictorum siderum ortus in alios dies translati sunt) solent imbres fieri cum hominibus, tum cæteris viuentibus salutares. & hæc sunt signa, quę, ortu & occasu dictorum siderum fieri debere, admonuit. Cumque sæpius illorum mentionem faciat libro de aere, aquis, & locis, librisque Epidemiorum, pluuias tum dumtaxat factas, aut non factas, notat. vt non alia signa exspectanda existimem,

mem, quam imbrium prouentum, cum illa vel oriuntur sidera, vel occidunt: atque ideo Hippocratem his verbis: Si ratione fiant signa in astris occidentibus, & orientibus, subiungentē sequentia, & in Autumno aquę fiant, & Hyems sit moderata, & neque valde clemens, nec admodum excedens frigiditate: & in Vere, ac in Æstate tempestiue pluat. His, inquam, epxlicare Hippocratem arbitror, quod breuiter indicauerat illis prioribus, si ratione fiant &c. propterea & Aristoteles annum salubrem describens, pluuiarum dumtaxat rationem habuit, dicens, salubrem, vt hominibus, ita & piscibus annum esse: si hyems clemens & serena fuerit, Vere autem, Æstate, & Autumno pluat. Cuiusmodi annum frugibus quoque propitium Poeta cecinit, inquiens, humida Solstitia, atque hyemes optare serenas: significauit enim Æstate (quam Solstitij nomine appellauit; nam Solstitij nomine, æstiuam conuersionem intelligebant Latini; cum hibernam appellarent Brumam. indicauit autem Solstitij appellatione ęstatem, parte scilicet pro toto accepta) æstate, inquam, significauit, pluuias optabiles esse, hyeme autem serenitatem. Non me latet, hunc Hippocratis locum paullo secius à doctis quibusdam inrepretibus acceptum, sed in obscuris sententijs varietas interpretationum ad veritatem collineandam conducit plurimum.

Dixit autem Hippocrates, si Vere, ac Æstate tempestiue pluat; quod accipiendum est. de pluuijs moderatis, quæque non aceruatim, sed crebro, & modice fiunt, & terram irrigantes æstum ipsum, qui Vere quoque & Autumno nasci solet (nisi pluat, vel Aquilo spiret) contemperent. Hę namque

que

que commode sunt, & ad valetudinem conseruandam conducunt, præsertim vero, si aquiloniæ sint, vt de Plantis quoque dixit Theophrastus lib. 2. de causs. plant. cap. 3. nam vt ventus ipsi boreus salubrior, sic & imbres borei sunt salubriores: etenim æstui, cum viget, modum simul imponunt, & corpora corroborant, quæ austro dissolui consueuerunt, atque ideo Etesiæ quoque ad anni salubritatem plurimum conducunt: aquilonij scilicet venti, qui singulis annis æstate redeuntes circiter exortum canis, æstatis ardorem frangunt, qui longe vehementior fit, si forte illi non accedant, aut parum, & non assidue spirent: itaque apud Hippocratem legitur lib. 1. Epid. sect. 2. Æstas non valde æstuosa fiebat, Etesiæ assidue spirarunt. & lib. 3. Epid. sect. 3. Æstas serena, calida, æstus magni. Etesiæ parum dispersum spirarunt. Scilicet illis non spirantibus æstus maior fieri, quam spirantibus, solet.

Illud demum ad anni confert salubritatem; cum enim Hippocrates dixerit, hyemem debere esse, nec clementem, nimis, nec frigidam; hoc ex vulgari, veterique dicto addendum est, ante brumam frigoris magnam vim non expectandam, sed postea, mense Ianuario. Sole videlicet postremam Capricorni partem perambulante. Sicut etiam post Solstitium longe maior æstus, quam ante percipitur: propterea circum brumam sæpe ob aeris clementiam arbores, & frutices non solum germina, sed flores, & fructus nouos edunt, euidenti veris æmulatione; diesque illi ab antiquis Halcyonij vocati sunt; vidimusque nonnunquam tanto luxu arbores, & frutices germinare, vt rosarum mense Maio pro-

uentus

uentus maior exspectari non deberet.

Cum igitur annus huiusmodi fiet, morbi vel non erunt, vel pauci, vel denique temporibus congruentes, & familiares, & faciles iudicatu. vt è contrario, si diuersa fuerit anni constitutio ab ea, quæ modo ex Hippocrate *descripta est.*

Anno igitur superiore Æstas fuit quidem varia; tamen circa ortum Canis magna imbrium vis orta est, & non multum Etesiæ spirarunt. Autumnus calidior, & humidior fuit, immo humidissimus imbribus assiduis, & vberrimis, quibus & Tiberis inundauit mense Octobris. Hiems vero frigidior initio, ac siccior fuit, quã debuerit, quamobrẽ circum occasum Pleiadũ, flatu Aquilonio existẽte, Destillationes multæ factæ sunt, Grauedines, ac Tussis multa; inde vero ad Brumam frigus, cælo aquilonio plerumque, perseuerauit, & tusses, ac dolores laterum oriebantur, etsi magnus adhuc ægrotantium numerus non esset; nec illa facta est ante brumam aeris clementia, quæ annis salubribus esse consueuit, vt dictum est. Anni vero præsentis mense priore tepidius iusto cælum habuimus, neque non Vere accedente calidius, ac siccius, quam pro temporis natura: & flatus austrini frequentiores, & vehementiores spirarunt.

Hæc igitur perpendenti videbitur ex Hippocr. *3. aphor. 8. suam tempora temperiem non seruasse, frigus videlicet, & calorem fuisse intempestiuum, & siccitatem austrinam debitum naturæ modum superasse: & idcirco morbos acutos, iudicatuque difficiles exortos.* Hippocrates *vero 3. aphor. 7. morbos in siccitatibus acutos nasci docuit. qui grauiores quoque fiunt, si austri, præsertim sicci, dominentur, vt Aristote-*

les

les significauit primi libri Probl. 23. Neque contrarietas hęc est, siccitates imbribus salubriores, & austros siccos humidis deteriores esse; quoniam alia est aeris siccitas, alia ventorum. aeris siccitas est humoris, atque adeo materiæ omnis absentia, & priuatio. venti autem sicci sunt, quia sicci halitus soboles existunt, quem multum austri secum ducunt, qui minus sunt perniciosi, si imbrium temperentur frigoribus.

Frigus igitur intempestiuum alijs destillationes induxit, alijs cohibuit, vel ex toto, vel ex parte. quibus cohibita, vel impedita destillatio est, tempore accedente humor cohibitus, & in capite præsertim inclusus cæpit, & calere, & fortasse putrescere, vnde febres, & capitis dolores, & deliria, eodemque colliquato ventris fluores, mictiones crebræ, lotium turbidum, & reliqua ante dicta.

Sed dubitaret aliquis non inepte, quoniam hoc anno furores, & atræ biles ortæ sunt, quæ Vere fieri solent propriam naturam seruante, quam (vt ante dictum est) hoc anno minime seruatam notauimus. Verum is oportet animaduertat, tempora posse quidem, sed non in totum, à propria natura degenerare: itaque & alienos, & propriæ naturę congruenteis morbos posse producere. Vere, natura temperato & salubri, possunt caloris, & frigoris magnæ fieri mutationes, quamobrem euadat insalubre: tamen veris naturam deponere minime potest, ob necessariam Solis conuersionem, & reditum ad nos. propterea non est alienum Verno huius anni tempore cum alienos à verna constitutione, tum eidem congruentes morbos productos esse.

Non

Non est etiam alienum expendere, vtrum ad hoc morbi genus excitandum Tiberis inundatio contulerit, quæ annis duobus proximis contigit humilioribus vrbis locis, iuxta ipsum Tiberim. At euentus docuit, non dictas alluuiones, sed humidiorem cæli statum ea peperisse mala, quæ æstate superiore passa est ciuitas, quæque nunc patitur: quæ si ab inundatione originem ducerent, deberent ij potissime, & grauissime laborare, qui domos habitant ad Tiberim positas, cum tamen proxima æstate grauius laborauerint, qui collem Quirinalem incolebant; vbi & summus Pontifex Sixtus interijt: nunc vero nullo regionum discrimine morbus in Vrbe tota graßetur. Vtrum vero sublimior aliqua caussa ad huius ægritudinis ortum conuenerit, & præsertim Lunæ defectus, quem vidimus anni proximi xvij. Cal. Augusti, & Solis labor, qui pridie Cal. eiusdem mensis euenit? Solem, & Lunam in hac rerum vniuersitate, ortus, & interitus, & omnem aeris varietatem inducere, pro comperto habemus, & est ab Aristotele libro quarto cap. vltimo de ortu animalium diserte explicatum: & eorundem siderum congressus, & oppositus: cum præsertim vel Luna lumine destituitur, vel Solis lumen terris aufert subiens Luna; peculiari quadam ratione aerem mouere, & afficere, consentaneum est. Sed, cuiusmodi sint eiusmodi mutationes, soli Astrologiæ professores ausi sunt (quam vere nescio) interpretari, & docere. Hippocrates anni constitutiones sic, obseruabat, vt solius caloris, frigoris, humoris, & siccitatis rationem haberet, flatusque vel aquilonios, vel austrinos memoraret: notaretque quos morbos singulæ temporum con-

ſtitutiones, vel naturales, vel preter naturam producerent. cauſſas vero remotiores earum mutationum, & varietatum prætermiſit. Vergilias aliquando, Canem, & Arcturum nominat, ſed non tamquam cauſſas mutationum, ſed tamquam indices; quæ fuit quoque Petri Aponenſis opinio, viri ab Aſtrologia, quæ vocatur iudiciaria, minime abhorrentis: qui ad Problemata Ariſtotelis 1. ſect. probl. 3. ſcias, inquit, quod huiuſmodi ortus, & occaſus ſiderum non eſt cauſſa permutationis omnino aeris, per tempora, ſed potius ſignum. & hæc hactenus de cauſſis externis.

Cauſsam vero internam (in qua ſcilicet, tamquam in eſca, putredo prius concipitur, quæ deinde calorem aduentitium per corpus vniuerſum effundit) fuiſse vitiatum ſanguinem; hæc perſuaſerunt, vernum tempus, quo ſanguis creſcit: iuuenta, quæ ſanguine abundat, & iuuenes præſertim laborabant: febrium continuatio, quæ (vt eſt communis opinio) docet humorem intra venas tum caleſcere, tum putreſcere; in venis autem ſanguinem eſſe, tam certum eſt, vt ridiculum, aut potius ineptum ſit de ea re dubitare: ad hæc, de naribus ſanguinem ſponte fluxiſſe multis, & eos hac ratione ſanitati reſtitutos, quod æque vitiati, & abundantis ſanguinis indicium eſt. Sed vitium eiuſdem rubræ quoque & purpureæ in cute maculæ perſpicue oſtenderunt.

DE

DE SEDE AFFECTA EIVSDEM MALI. Cap. IIII.

QVoniam vero ad integram caußarum, & originis internorum affectuum notitiam, videtur loci, siue sedis patientis indagatio necessaria; non iniuria quærat aliquis, Caput ne fuerit in hoc affectu peculiariter considerandum. Sed grauior mouetur quæstio, quam huic loco conueniat: etenim pertinet ad vniuersam febrium naturam intelligendam. quod huius loci proprium est, illud dũtaxat breuiter explicabitur. Caput ergo in hoc genere ægritudinis affectũ esse, nemo sanus negabit; nam capitis ipsius docebat dolor, docebat delirium, grauitas auditus, & aurium dolor ipsarum, & lotij perturbatio: quæ omnia capitis patientis indicia sunt manifesta. Vtrum vero hæc origo malorum exstiterit, an eorundem potius assecla; non est cognitu, vel iudicatu facile. quando, siquis hoc statuat, is videbitur de tota febrium natura sententiã ferre, & statuere, sedem aliquam esse, aut non esse, in quauis febre peculiarem, sine qua consistere febris non possit, nec sanari, nisi prius loco illi consultum fuerit. Quæ res est plena controuersiæ, & maiore otio examinanda.

VTRVM CONTAGIO MORBVS IDEM communicaretur. Cap. V.

IS vero de caussa cum externa, tum interna hunc in modum disputatis, consequens est, vt de contagio aliquid dicatur. quæ tractatio eidem propinqua, & affinis est, quam de caussis disputationem habuimus. Sed quia nimis aliena est ab instituto meo disputatio communis de contagio, deque morbis contagiosis, illud quasi compertum, ac confessum assumo. Contagium debere accipi pro mali communicatione, quacumque tandem ratione contingat. Nam duplicem communicanis modum Aristoteles agnouit lib. 7. Prob. 4. apud Gazam. & Probl. 7. apud veterem interpretem, quo vsus est Petrus Apponensis. Aut enim communicatur fœdus, & corruptus, quem æger reddit, spiritus, qui, ab alio subinde respirando absorptus in pulmones, primum illos, qua parte adhæserit, contaminat, vnde coniunctæ partes breui, aliæ post alias, labem eandem concipiunt, non aliter, atque lignum sulphure oblitum, vbi pars ignem conceperit, reliquum deinde totum succenditur; quod in Tabe, & morbis pestilentibus euenire Aristoteles tradidit. Aut communicatur vapor, vel humor, vel quicquid sit, quod à fœda cute, sordidaque ægrotantis emanat (cuiusmodi eorum, qui scabie afficiuntur) & ad alterum transuehitur, cui adhærens, partem, quam

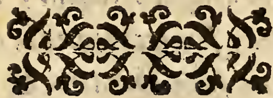
tetige-

tetigerit primo, statim polluit, à qua deinde reliquæ inficiuntur, vt de spiritu dictum est. Hac autem ratione pestis communicari non solet, sed priore tantum, quod Aristoteles visus est eodem loco docere, & multis potest euentibus probari: quoniam multi præsto solent ægris esse, vt cibos, & potus offerant, & reliqua necessaria suppeditent; qui tamen non inficiuntur, nisi fœdum halitum ore, vel naribus traxerint: itaque vna cautione vtuntur, vt vel auersi ægris ministrent, vel bonis odoribus ora, naresque muniant, ne halitus hauriant pestilenteis. Vtrum vero diuerso ab his modo morbus aliquis communicari possit, non est à veteribus proditum medicinæ auctoribus. quod de fomite à recentioribus dicitur (fortaße Græcis ignotum; quoniam in eorum litteris nihil eiusmodi comperimus; Iudæis autem notissimum, vt ex ijs dignoscitur, quæ de lepra affectis multa in sacris litteris leguntur Leuitici cap. 13. & 14.) hoc, inquam, alteri ex duobus modis, quos narraui, subijci debet: nam cum fomes tractatur; siue laneum aliquid sit, siue aliud quodcumque; aut effunditur aliquid ex eo, quod instar halitus, ore, vel naribus hauritur; aut inclusæ sordes partibus hominis, à quibus tangitur, adhærent. Tradunt præterea auctores, affectus quoque nonnullos sola qualitate communicari, vt Torporem Torpedo piscis per baculum, vel retia communicat piscatoribus (de quo tamen licet dubitare: quid enim prohibet à pisce auram tenuissimam: vel vaporem exire, qui per baculum, aut retia in manus piscatorum latenter inuadat? Sed missa hæc faciamus) At febres, aut alios, præter torporem affectus, hoc modo communicari

consue-

consueuisse vnquam, vel posse, nec veterum constat monumentis; nec posteriorum obseruationibus repertum est. Cum ergo quæritur, morbus hic sit necne contagiosus; vulgatum equidem noui, & plerosque audiui affirmantes, contagiosum esse: eo (vt opinor) adductos, quod momento plures eo capiuntur, quodque ex ijs, qui cum ægris versati sunt, multi similiter hactenus ægrotarunt, nec pauci obierunt: quamobrem insignis quoque medicorum numerus sublatus est. cui accedit, has febres vulgo à medicis vocatas esse pestilentes: quod genus docent, ab insigni, & excellenti quodam putredinis gradu proficisci: cuius argumentum arbitrantur macularum genus purpurearum, quod ipsam quoque pestilentiam sequi solet. Pestis vero maxime contagiosa (altero videlicet modo) ab antiquis habita est, vt Aristoteles testatus est libri primi problemate septimo, inquiens, cur sola pestis morborum maxime eos afficiat, qui ad eos, qui curantur accedunt. hæc docere videbantur morbum contagione communicari. Ea tamen tanti non sunt, vt doceant, & nos cogant hoc fateri: etenim ægrorum corpora non sunt sordibus infecta, vt scabie, lepraque laborantium: nec fœdum halitum exspirant, & constat multos, immo pene innumeros tangere, & arcte ægros attrectare, & amplecti, nullo incommodo, nullo bonæ valetudinis detrimento, nullaque contra pestilens virus (si quod extaret) cautione adhibita. Qui vero hactenus ægrotarunt, multi similium ægrorum consuetudine caruerunt. Medentium autem pars magna occidit, non ob ægrotantium consuetudinem quibus cum alij arctius, & coniunctitius tuto vixerunt; sed

quoniam interim alii voluptatum, alij pecuniæ studiosiores fuere, quam propriæ valetudinis, & salutis. incidere autem in morbum publicum, & popularem propter aeris constitutionem, quæ mala, & preter natura existit: & hominum corpora, quacumque de causa ad ægrotandum parata, in id solent morbi genus delabi, quod ab aeris potissimum constitutione induci solet; ab ea vero morbi vulgares maxime nascuntur: est enim veluti character quidam, & sigilli imago, qua insignitur, ceræ instar, quæcunque obsignationis capax materies. Sed contagij nulla ratio. Nec obstat, vt ante obijciebatur, plureis confestim simili morbo correptos esse, quoniam ex aeris sola constitutione sæpissime eodem tempore, locisque distantibus, inter quos nulla intercessit consuetudo, eadem ægritudine capiuntur. Nec obstat, rursus, has febres vocari pestilenteis, & maculas rubras magnam, & excellentem vim putredinis indicare; & pestem ipsam maxime esse contagiosam; Pestis enim, & morbi pestilentes: etsi contagio communicari possunt; attamen nascuntur quoque sine contagio. Itaque certiora contagia, indicia, quam quæ dicta sunt, deberent inuestigari. Nihil est igitur, quod euidenter doceat, & efficaciter persuadeat hanc ægritudinem contagiosam esse.

VTRVM

VTRVM TIMENDVM SIT, NE GRAVIOR æstate morbus euaderet. CAP. VI.

VTRVM vero per æstatem grauior morbus expectandus sit quæsitum est sæpe. hocque nonnulli sibi persuadebant: quoniam si saluberrimo anni tempore tam grauiter affligebat, quid erat exspectandũ tempestate minus salubri, præsertim cum Solis defectus media æstate futurus sit eodem fere tempore, quo factus est anno superiore; quo multi ex vulgari similiter morbo, diuturno quidem, sed valde graui laborarunt.

Verum, etsi de futuris (vt vulgatum verbum est) contingentibus, certa prædictio non exstat, non est (vt aiunt) veritas determinata, ea tamen mihi spes semper fuit (quod sæpius cum amicis contuli) fore, vt æstate morbus desineret, nec reuerteretur vllo modo, si cæli cõstitutio modum reciperet: qui modus erit, vt imbres tempestiue fiant, & flatus aquilonij, præsertim matutino cieantur, quos Etesias, & prodromos Græci appellarunt: quod & factum est: & votis euentus hactenus respondit: nam rari admodum sunt, qui nunc, Sextili mense scilicet, illo febris genere capiantur, & mutatam experimur morborum constitutionem, & loco acutarum febrium oriri tertianas, semitertianas, dysenterias, & tenesmos. Etesiæ quoque sæpe spirant, & crebro imbres facti modum æstui posuerunt.

Quamuis autem ver, saluberrimum anni tempus, morbiferum

biferum hoc anno exstiterit, non tamen fuit æstas pernicio-sior exspectanda; quoniam nulla est certa ratio, nulla necessitas in temporum successione: & rerum euentus docuit, Veri insalubri Æstatem quandoque succedere saluberrimam, Autumnum leuem, & minime morbiferum, minimeque læthalem.

Solis autem defectus, hoc mense Iulio, scilicet ante diem decimum tertium Cal. Augusti; paucis ante quam hæc scriberentur diebus; quid portendat, Astrologi nuntiabunt. Illud mihi compertum est, cum Ptolemęus admonuerit, colores obseruandos, quos sidus deficiens præsefert, & rerum quarundam, quę iuxta sidus aliquando apparent, cuiusmodi, virgę sunt, atque areæ, colorem nullum solis hoc anno deficientis obseruari Romæ potuiße, ob tempestatem ipso Nouilunij, & defectus tempore repente obortam: quamobrem nec ipsius defectus (qui alioquin non magnus exspectari debuit) nec rerum ipsi propinquarum sideri obseruatio vlla fieri potuit; cui accedit, Nouilunium hoc accidisse Sole ac Luna extremas Cancri partes peragrantibus, quamobrem nihil aut parum ad Italiam, & cæteras Europæ regiones pertinere, ab eodem auctore Ptolemęo discere valemus.

QVÆ PRÆSIDIA IN EIVSDEM MORbi curatione contulisse visa sint. Cap. VII.

IAM consequens est, vt de præsidijs, quæ contulisse obseruatum est, ad vsum, & instructionem posteritatis, dicatur.

Natura igitur primum hæc prestabat: aluum mouebat, & liquidam faciebat. lotium plerisque copiosum, crassum, perturbatum ciebat, nonnullis vero copiosum quidem, sed tenue. Sanguinem denique de naribus effundebat. & per hęc signa multi seruati sunt, vt in ea morborum constitutione accidit, quam Hippocrates tertiam describit libri primi Epidem. Sect. secunda, vt ante retuli. Non quidem quod multiplex materię genus hunc morbum excitauerit, atque ob id multiplex fuerit euacuatio neceßaria. Sed quod (vt Galenus indicauit ad tertiam sectionem libri primi Epidem.) bilis in corporibus multa partim sanguini mixta, & in caput delata, venis narium apertis, sanguinis eruptionem concitauit: partim ad ventrem, partim ad vrinæ vias transmissa, fluores alui pluribus, & dysenterias nonnullis, mictiones vero crebras, & multas pene omnibus induxit: & quibusdam ad cutim collecta regium morbum effecit. hæc igitur naturæ sponte euenerunt.

Naturæ vero institutum Medici secuti, sanguinem è capite

pite mittere sæpius tentarunt. Humerariam venam in vtroque brachio secuerunt. Hirudines, naribus, temporibus, retro aures affixæ sunt. Vena frontis à multis incisa est. ex eius tamen sectione non plus, quam ex reliquis ægroti proficiebant: licet eam nonnulli plurimi facerent, & veluti singulare remedium prædicarent. qui postea, vsu docti, agnouerunt, quacumque ratione è capite sanguis traheretur, saluberrimum esse. Venæ dictæ sectionem probauit quidem Hippocrates 5. aphoris. 68. ad soluendos occipitis dolores. at non, si sit diuersi generis dolor. nam dolente occipite retrahitur sanguis ad partem dolenti contrariam. in alijs vero secus contingit. Nec ostendet aliquis, venam hanc maiorem habere affinitatem cum partibus capitis dolentibus, quam quę sunt post aures, aut in temporibus, aut in ipsis naribus. nam dolor aut erat intra, aut extra caluariam: vtrumuis fuerit, hæc vena, vt aliæ dictę, vtq; ait Vesalius li. 3. de hum. corp. fab. cap. 7. ab externis iugularibus deriuatur: itaque non potest magis dictis doloribus prodesse, quam reliquæ.

Purgatio ventris non fuit æque commoda, & salutaris; quæ videlicet à medicis tentata est; quæ sponte naturæ eueuit, visa est profuisse. Sed non fuit hac parte natura imitanda (si quis hoc obijciat) quoniam secandę venæ, & ventrem irritandi ratio dissimilis est: nam vt sponte hiscentibus venis sanguis emanat, sic eisdem gladiolo apertis sanguis erumpit, nec fallit, quod in venis sanguis dumtaxat naturaliter continetur; at pharmaca sępe fallunt, quia vel nihil, vel aliud mouent, quam opus sit, vel copiosius ducunt, quam volumus, vt vere ab Hippocrate scriptum est frag-

mento libri de medicamentis purgantibus, & veteres medicinę auctores in febribus, & maxime acutis purgantia pharmaca suspecta habuere. itaque Hippocrates 1. aphor. 24. in acutis docet affectibus raro medicamenta purgantia offerenda. Male autem consilium Hippocratis percipiunt, 1. aphor. 21. qui statim illud canunt, Quo natura vergit, quasi doceat, si copiosa mictio fiat, lotium cientibus, si aluus fluat, pharmacis purgantibus vtendum. Cui opinioni maxime repugnat, quod non procul inquit, quæ iudicantur, non moueto. & illud 1. aphorism. 20. In acutis raro, & in principijs, &c. Itaque non docet, naturam obseruandam, vt qua parte ducit, eadem & nos ducere protinus debeamus: Sed, illud primum, docet, statuendum, quæ ducere oporteat; quod vbi statuerimus, tunc monet, ducendum, quo natura vergit, & per loca conferentia, propterea in eo aphorismo non ait statim, quo natura vergit, sed primum inquit, quæ ducere oportet. Est igitur primo consilium capiendum, quæ materies ducenda sit. in hac autem consultatione, morbi pręcipue natura perpendi debet; Morbus autem acutus plerumque respuit purgationem, & sanguinis missionem desiderat. quapropter, cum sanguis ducendus videatur; si nonnihil de naribus fluxerit; cum ea sit regio, qua sanguis veniens capitis dolorem sæpenumero soluit; 6. aphoris. 10. quod genus doloris febres acutas plerumque comitatur; & Hippocrates docuerit initio quarti libri acutorum, sanguinis de naribus eruptionem in ardenti febre salutarem esse; & obseruatum tradiderit in illa tertia constitutione, quam describit in segmento altero libri primi Epidemiorum; tum, inquam,

quam,

quam, cum sanguis ducendus est, si nonnihil de naribus fluxerit, per eandem partem à medico ducendus est. Si vero aluus modice fluxerit (ne dicam immodice) non est natura imitanda, nec irritanda: quoniam morbus repugnat. Scilicet, potest quidem natura acres succos sanguini permistos secernere, & ad vrinæ vias, vel in ventrem deducere. ars autem, nequaquam. Qui hoc pollicentur, non quod artis est faciunt, sed opinionem (ne quid grauius dicam) pro arte venditant. nonnunquam succedit, cum videlicet, turget, (quod Hippocrates 4. aphoris. 10. docuit) & hoc artis est, alias obest plerumque, nisi forte natura medicorum ausui obuiam iuerit. Itaque sæpe notatum est, ægros, quo die medicamentum biberint, eodem in media purgatione occidisse.

Non est igitur mirum, vti neque nouum, in hoc tam vulgari morbo, & exitioso, purgationes minus commode, & salubriter cessisse, quam sanguinis extractionem.

Quoniam vero contagij suspicio non deerat, & pestilens, & malignum quiddam in hoc morbo inesse communiter statuebatur; pene omnes tam medentes, quam ægri, ad ea confugiebant, quæ alexipharmaca Græci vocarunt: quibus pestilens illud, & malignum virus oppugnari creditur. e quibus Citrij acor, Mithridatica confectio, Ruta vocata Capraria, lapis Bezaar (vt vulgo vocatur) Margaritæ, Corallium, Terra Lemnia, Cornu Rhinocerotis, Cornu Vnicornis, Hyacinthus. de quibus sigillatim disserere huius loci non est: nam de medicamentorum facultatibus disputatio longior est, quam meo huic instituto consentaneum

sit:

ſit. hoc generatim, atque vniuerſe dictum eſto, nullum eſſe argumentum, quod doceat, hæc pharmaca, quibus oblata ſunt, adeo profuiſſe, vt abſque ipſorum vſu, morbus hic credendus ſit, aut nullo modo, aut non tam feliciter domari, & debellari potuiſſe, atque ijs acciderit, quibus celeriter, & accurate hoc remedij genere cautum, & prouiſum eſt. Vnum eſt, quo nituntur, quibus cordi eſt, his vti remedijs, experimenta: etenim dicuntur ægri multi, qui eis vſi ſunt, priſtinæ ſanitati reſtituti. Sed argumentum retorquere facillimum eſt: nempe, ſunt ea præſidia inutilia, & fortaſſe noxia: nam id docent experimenta: quoniam, qui vſi ſunt eis, multi obierunt. nec obijcias, plures adhuc perituros fuiſſe, niſi hæc accepiſſent: quoniam multi ſine his morbum ſuperarunt, & ſeruati ſunt. Nos quoque in Vrbe verſamur, & in hac luce viuimus, vbi teſtimonium multi dabunt, qui ex hac lue (Deo in primis annuente) opera noſtra conualuerunt; quos nonnulli quoque ex noſtris auditoribus peritiores, diſciplinæ cauſſa, accurate admodum, & diligenter obſeruarunt; cum omnem interim remediorum huius generis rationem poſtpoſitam habuerimus; niſi, qua nos aliquando neceſſarium duximus, ægrotantium ſpem hac imagine diligentiæ ſuſtinere; vel nimium nos quorundam ſtudium adduxit, impotenſque ſanitatis deſiderium; vel timor, ne contumacis animi crimen ſubirem. Quod dictum accipi nolim de vniuerſo morborum genere, publico, & populari, maximeque de contagioſo, ac peſtilenti; de quo opportuno magis loco tractari poterit; ſed de eo tantum, cuius gratia hæc à nobis ſuſcepta diſputatio eſt, de Romana, inquam,

inquam, morborum huius anni perniciosa constitutione. Hæc de medicamentis hactenus.

Iam pauca supersunt, quæ de viuendi ratione dici debent. Cum enim alias victus ille idem seruandus fuerit, qui morbis acutis de Hippocratis sententia congruens est, de quo non est hic disserendum; illud vnum in quæstione positum est, an huic malo vinum magis, quam reliquis salutare repertum sit. quibus respondendum existimo, vt alijs rebus, de quibus hactenus diximus, sic vsu quoque vini morbum hunc dici nouum non debuisse, vinique exhibendi eandem; quam alijs temporibus, morborum eiusdem generis habitam nouimus; haberi rationem debuisse. Vinum in acutis quoque morbis veteres medici exhibuere, vt est auctor Hippocrates initio lib. 3. de rat. vic. in acut. inquiens, Dulce autem vinum, & vinosum, & album, & nigrum, & aquam mulsam, & aquam, oxymeli, his signis oportet definire in morbis acutis. Scilicet hæ quattuor fuere potiones, quibus illa tempestate in morbis acutis vtebantur præcipue: de quibus singulis eo loco Hippocrates aduersus antiquorum inscitiam disputabat. illos enim arguebat, quod vini facultates, & vires pro vinorum varietate ignorabant: propterea, postquam enumerauit, quas ipse obseruauerat, vinorum facultates, inquit, Bona autem hæc sunt vtilitatis vini, & noxæ indicia, quæ incognita maioribus meis fuere: & ne forte existimes, ipsum in acutis morbis ab vsu vini abhorruisse, subiungit rectam, quam putabat, vini exhibendi in eisdem morbis rationem, & inquit, Fuluo autem vino, & nigro austero in his morbis ad hæc vti possis.

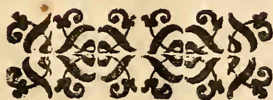
ſis. ſi capitis grauitas non inſit, neque mentis perculſio, neque ſputum ſalſum efferri prohibeatur, neque vrina ſupprimatur. Deiectiones vero humectiores, & ramentoſiores ſint. In his decet maxime tranſmutare ex albo. Sed illud quoque docuit, vinum alias meracius, alias dilutius bibi ſolitum, & hac varietate varias quoque vires habuiſſe, itaque inquit, Scire autem expedit partes omneis ſupernas, & veſicam minus læſurum, ſi aquoſum exſtiterit, inteſtinis vero, vel magis profuturum ſi meracius fuerit.

Eſt autem non ignorandum (licet hoc vberius explicare alterius loci eſſe non ignorem) illius ſæculi medicos in acutis morbis, præſertim vehementioribus, & qui celerius iudicabantur, ſolis vſos eſſe potionibus. Hippocratem vero eam ſecutum eſſe rationem, vt per vigores quidem eorundem ſolo vteretur potu, alias vero vel ſorbitiones, vel cibos offerret; vt mirandum non ſit, ſi minus ab vſu vini ægre læderentur: multum enim intereſt, vti ſolo vino, vel vna cibis, & ſorbitionibus, quibus nos vtimur. non tamen adeo tutus vini vſus credebatur (neque enim erat) quin rurſus eodem libro Hippocrates ſcripſerit, Suſpicati autem in his morbis capitis grauitatem fortem, aut mentis perculſionẽ, omnino abſtinendum eſt à vino, aqua vero in huiuſmodi vtendum eſt, aut aquoſum, & album omnino dandum eſt vinum, & omnino ſine odore, &, poſt illius potum, aquæ parum inſuper bibendum. Hanc Hippocratis rationem noſtra ætate medici peritiores ſequi ſolent, & in hac ægritudine ſecuti videntur: etenim nemini initio, & creſcente malo dabatur, cum dolor capitis aderat, & delirium timebatur. Sed vbi

dolor

dolor remiſerat, & ſanitatis indicia apparebant, tunc eſt denique datum vinum, ſed nec generoſum, nec meracum: datum eſt Maſſicanum vocatum, Aſperinum, Albanum, & ſimilia vulgo notiſſima, admodum aquea, & debilia, & multa aqua permixta: quoniam, cum ad erigendos ægrorum animos, timore languenteis, ob periculum minime latens; quia ſe morbo lethali correptos nouerant; conducebat: tum aliquod commodum afferebat, quoniam pleriſque alui fluor accedebat, quem ſolet virium grauis iactura conſequi. cui periculo vini vſu moderato occurritur. Ex his vero, quæ hactenus expoſita ſunt, intelligi poteſt, nihil in hoc morbo nouum exſtitiſſe; nihilque in eius curatione prioribus ſæculis ignotum; quod manifeſte profuerit; repertum eſſe. Sed fuiſſe acutum febris genus, cuiuſmodi ætas omnis, & quælibet regio ferre ſolet.

FINIS.

REVERENDISSIMO D.

F. BARTHOLOMAEO DE MIRANDA

SACRI PALATII

MAGISTRO.

ANTONIVS RIBERO MEDICINAE DOCTOR S.

Arsilij Cagnati Veronensis, clarissimi Medici, de Romana Epidemia, Disputationem perlegi, & vt omnibus numeris absolutam, mirificè probaui: arbitrorque, non solum Medicis, & Philosophis, ad vsum, sed etiam, populo Romano ad vtilitatem, cum morbus adhuc grassetur, maxime necessariam. Vale.

Imprimatur.

P. Ant. Vicesg.

F. Barth. de Miranda.

V. Tagliafer.

BREVIS MORBI EIVS DESCRIPTIO,

QVI HOC ANNO M. D. XCIII. per Vrbem vagatur. Cap. I.

OST Idus Iunias, ipſo pene Solſtitio, febres cæpere quædam obſeruari in adoleſcentibus præſertim, ac iuuenibus, continuæ quidem, ſed valde breues, vt quæ vno vel altero die in pleriſque remitterent, & in alijs triduo, aut, ad ſummum quattriduo. quibus accedebat capitis dolor, tuſſiſque in omnibus, faucium, ſiue gutturis ardor quidam in multis, grauedo quoque aliquibus, & mala pituita naſi. procedente tempore communicatus eſt pluribus, vt Iulio ineunte iam plerique huius vim morbi ſint experti. cum aliquis primo in numeroſa familia ægrotat, in eadem paucis poſt diebus multi eodem febris genere capiuntur. Sanantur multi victus moderatione, vino, carnibus, victuque reliquo pleniore ſibi temperantes: ijſque felicius res ſuccedere videtur. intemperantiores quidam grauius laborant, & tardius ſanantur. criſis nulla, nulluſque abſceſſus: niſi criſim dixeris, ſputum tuſſi reiectum, & abſceſſum tuſſim ipſam, qua creſcente in quibuſdam capitis dolor minuitur. Fuit

tamen qui narrauerit, capitis dolorem postremo accessisse, cum tussis remitteret. Alui deiectio pro cuiusque natura, multis parcior, quam par est, paucis vberior. Lotium cunctis fere, quale per bonam valetudinem solet esse: nonnullis tenuius, & minus solito coloratum, vt solet cruditatem indicare. Sanguis nonnullis hactenus missus est, modicus tamen, pluribus aluus leni pharmaco subducta, plerisque sola satis fuit in victu continentia. Medicorum vsus non frequens: res visa leuis, & citra periculum, & nescio quid ridiculi continere, vt ridiculam appellationem nacta est. Dissimilis morbo illi, qui Europæ vniuersæ communicatus est ante annos tredecim, quod hic breuior, quod appetentia non aboletur, vt in illo, quod facilius fertur, & sine tanta virium iactura, quanta ex illo oriebatur. Hunc, ante quam Romæ sentiremus, præuenit fama aliquot præcipuas ciuitates Italiæ magis occiduæ, sensisse. De Venetis primum est auditum, deinde de alijs. Sed illum primo apud Belgas exortum accepimus, post terræmotum quendam vehementem, qui regiones illas Belgicas omneis quassauerat, deinde quadam vertigine ad omneis Europæ regiones paullatim perrexisse. Romam ab occiduis partibus delatus est, & veluti successione, ac ordine quodam profectionis ad oppida & ciuitates, quæ ad ortum vergunt, hinc discessit vterque. Ille si quem offenderet graui morbo laborantem, vel ex eo non ita pridem resurgentem, breui interimebat: aliquibus desijt in pleuritidem lethalem: sed maxima pars sanitati restituebatur. Postquam febris remiserat, diu ciborum auersio manebat. quæ in hoc non apparuere. Ille denique paucissimos intactos

reliquit,

reliquit, vt in amplissima familia vix duo, aut tres intacti euaserint; hic parcit multis.

MORBI NATVRA, ET CAVSSÆ. Cap. II.

Morbus non est acutus, etsi breuis, quod siquis hoc genus ad examen reuocet antiquorum, febrem esse statuet, quæ Ephemera Græca voce nunc etiam vulgo appellatur: quæ, vt omnes fatentur, breuis est, cumq; vacet periculo, acutus morbus dici non potest. Caussæ vero huius morbi quædam communes, quædam sunt propriæ: euentus docuit, quos attigit, hos redundantia ad eum concipiendum propensiores fuisse: pituitaque ipsa idoneum fuit ipsius redundantiæ argumentum. Sed hoc commune cunctis fere morbis est, siue vulgares sint, siue sparsi (vt ab Hippocrate vocantur) & vulgares siue sint vnius ciuitatis incolis communes, siue plurium: Qui enim communes sunt, eos communem caußam habere oportet effectricem, vel aerem, vel huius generis aliam. quod si potus sit, vel noxium cibi genus, si sordes aliquæ communicentur, si labores aliqui communes, vt militiæ, vt messis (ex his enim, & similibus sæpe morbi communes oriuntur) hoc ex ipsa victus obseruatione intelligitur. Vbi ex his aliquid non est, quod eße non potest in morbis latissime vagantibus; nam ex rebus necessarijs (vt à medicinæ auctoribus appellantur, à quibus dici

quoque solent non naturales) nulla potest communis esse in tanta regionum distantia, & nationum, morumque, & rituum, & viuendi varietate, præter aerem ipsum, vel cælum. vbi igitur nullam ex alijs rebus necessarijs adesse constat, cælum ipsum, vel aerem caussamur. In quo varias inesse vires ad varia producenda morborum genera, necessarium est affirmare, quamobrem alias hoc, alias illud morbi genus producat: neque enim ante triennium lethales febres in Vrbe vagatæ sunt, hoc autem anno febris hæc tam mitis; non per solam Vrbem, sed per alia loca pene innumera: ideo grassatur, quia par in hominibus ad ægrotandum propensio sit, ijque pro annorum varietate alij, atque alij ægritudini obnoxij euadant: hoc enim est à ratione alienum, magna existente inter homines varietate, præsertim inter incolas locorum inter se magno interuallo distantium; vt Roma, & Venetiæ: cum magna quoque sit inter eos, qui eandem Vrbem incolunt diuersitas, ob sexum, ætatem, temperamentum, & victus modum. capiuntur igitur eisdem in tanta varietate ægritudinibus, quoniam; cum suapte natura hominum genus omnibus morbis obnoxium sit; vis ambientis nos aeris, vel cæli, ad res infernas commouendas efficacior est, quam hæ ad pugnandum cum aere ipso, vel cælo. Nec ob id non est illud Aristotelis verum, omnia recipi pro modo, & ratione eius, à quo recipiuntur; quoniam hæc enunciatio de ijs, quæ accedunt rebus, non de rebus ipsis accipi debet. Aqua enim gr. ex quocumque vase recepta, semper est aqua, sed in vase puro remanet pura, in sordido autem impura fit. Morbus igitur hic

tur hic à cælo factus, varietatem aliquam recipit, quia alia mitius, alia asperius afficiuntur, in alijs tardius, in alijs citius remittit; sed vis cæli efficit, vt consimili morbo in maxima rerum varietate innumeri capiantur. Est igitur hic morbus ab aere, vel auctore præcipuo, vel quasi vehiculo, ac sequestre, cum cælum sit effector princeps. Quid vero in aere, atque in cælo fiat, quamobrem hi morbi oriantur, res est, quam humani vis ingenij assequi non potest, sed nec loci huius est disputare, vtrum huius, & similium morborum caussa sit aer primaria, an vero à cælo vim occultam aliquam assumat; quam mortales ductam spiritu concipiant; aut à terris ipsis, aduersum aliquid humanæ naturæ exhalantibus. Illud profecto non receperim, idcirco febrem hanc exortam cum cæteris, quæ eam comitantur, quoniam Sol, cum primum attigit vernam sectionem, & præsentis anni celebrauit primordia (pro Astronomorum obseruatione, qui annum inchoant à primo Solis ingressu in Arietem) tunc Saturnus, quem destillationis in pulmonem auctorem faciunt, è sexta domo vocata, morborum nuncia, quam Cancer occupabat, cui pulmonem, & pectus subijciunt; horoscopum suspiceret: quoniam huius præsagitionis fundamenta satis superque alibi conuulsa sunt. cui accedit, non propterea caussam apparere, cur hæc febris & tussis potius orta sit, quam reliqui morbi, quorum auctor Saturnus ab ijs creditur, qui huic præsagiendi rationi operam nauant. Nec similiter ratio apparet, cur tam mitis existat, qui grassatur morbus: neque enim dici poßet, Iouem ex aduerso Saturnum despicientem, vim Saturni frangere potuisse, nam vt con-

cursus

cursus boni sideris cum malo, ita oppositus eorumdem malus existimatur (quamuis de concursu dubitari posset; quia Ptolemæus videtur docere, mali nequitiam boni sYderis miscela infringi) cui adde, tunc Martem quoque ex aduerso Saturnum despexisse; licet inter se permutatis stationibus, cum sexta Marti dicata sit, in qua erat Saturnus, & duodecima Saturno, in qua Mars erat: quæ permutatio nullo commodo fieri potuit; nam si bonam infortunio afficit malum sydus, dubio procul malum malam deteriorem efficere debet. est vero per se malus (vt aiunt) Saturni, & Martis oppositus, quia noxia reputantur hæc duo sydera, & de noxijs Stationibus huius anni horoscopum feriebant. Sed nullus esset dicendi finis, si rem hanc diligentius persequi consilium esset. Neque hoc etiam Solis tribuemus defectui, qui non ita pridem accidit, ad tertium videlicet Cal. Iunias; quoniam, qui prædicere ex eo defectu futura veriti non sunt, ij vim eius ad annum sequentem dumtaxat pertinere admonuerunt. An hoc à Lunæ binis defectibus anni elapsi fortasse originem duxit? nequaquam: quoniam ijdem prædictionum studiosi ex altero defectu, qui accidit viij. Cal. Iulias post occasum Solis, longas ægritudines, & lethales prædixere futuras eiusdem anni Autumno toto: vt hæc prædictio ad annum præsentem non spectet: ne quid dicam de anni elapse salubritate. Ex altero vero, qui factus est xv. Cal. Ianuarias, hora fere secunda noctis sequentis, simile dicto morborum genus augurati sunt futurum Vere huius anni: cum tamen nihil eiusmodi Vere præterito euenerit. Nec mihi quisquam obijciat, Romæ febres ortas valde longas,

gas, quas duplices tertianas vocamus. Hoc enim, etsi verum est, hos tamen vaticinatores à culpa non liberat: etenim docere in primis debent, hoc passim alibi euenisse, quia prædictio illa ex defectione Lunę ad vniuersum pertinet, non ad vnam, vel alteram ciuitatem. deinde febres hæ non Vere, sed Hieme media cæpere, & Vere accedente multæ solutæ sunt. postremo non fuere letales, vt prædixerunt, cum omnes ad vnum sanati sint. Quamobrem nec genus morbi, nec tempus ea defectio Astrologis indicauit. Esto igitur satis, huius morbi originem cum Hippocrate libro de flatibus in aerem reducere, vel ob aliquam peculiarem temporum successionem, quæ morbi genus hoc produxerit, vt in aphorismorum sectione tertia, & libro de aere, aquis, & locis ipse Hippocrates docuit, ex alijs, atque alijs temporum successionibus alia, atque alia morborum genera oriri: nam gr. ex. alia fiunt Vere, & Æstate, si Hiems præceßerit aquilonia, & sicca, & Ver pluuium & austrinum fuerit, quam si præcesserit austriua Hiems, & Ver fuerit aquilonium: & Hieme alia fient si præcedat sicca Æstas, Autumnus vero pluuius, quam si idem sit siccus, & aquilonius. Vt vero noua semper monstra in Africa nascuntur, ob animalium diuersi generis miscelam, ita in orbe reliquo, ob varios constitutionum concursus, & varias successiones, aer aliter, atque aliter affectus potest varias morborum species, vel nouas, & incognitas producere, vel veteres, & alias cognitas nouis casibus nouitatis iure donare,

MORBI COMMVNES, an valeant præsagiri. *Cap. III.*

SED cum necessario inciderimus in sermonem de communium morborum prædictione, quæstio curiosa est, cum hoc morbi genus, de quo pręcipue agebamus, Astrologi non prædixerint; Vtrum ratio aliqua sit prædicendi morbos huiusmodi futuros: quoniam aliquid huiusmodi affirmasse Hippocrates visus est ijs locis, quos modo memorabamus: disertius vero libri de Aere, à quis, & locis initio: cum admonet, qui ea, quæ ibi narrantur, obseruauerit, posse morbos prædicere, qui futuri sunt in quacumque ciuitate illa obseruauerit, tam communes, quam singulorum. ac proditum est, Hippocratem pestilentiam pręd ixisse. Dico breuiter magnam quidem artis medicæ partem in prædictione versari: sed hoc prædicendi genus ad singulos, qui curantur, homines pertinere, vt morborum, qui iam facti sunt, exitum præcognoscamus. Quod vero pertineat ad prædicendos morbos singulorum futuros, aliquid traditum quidem esse: de communibus autem vnius loci, vix quicquam scriptum reperiri: Sed multis regionibus communem morbum præsagire, hoc nullam partem medicæ artis complexam esse, vt Astrologorum quoque ausus in ea re vanos experimur.

Nec

Nec persuadent, quæ dicta sunt ex aphorismis, & libro de Aere, aquis, & locis, Hippocratem hoc voluisse: nam, quæ ab eo dicuntur, caute accipienda sunt, alioqui sæpe fallunt; vt enim in singulis anni temporibus docet, quæ morborum genera exspectanda sint; ita ex variarum constitutionum concursibus, vel successionibus docet, quæ ægritudines fieri consueuerint, & idcirco communes quoque morbos præuidere. Æstate igitur, inquit, fiunt febres ardentes, tertianæ, quartanæ; & alia, quæ habentur in tertia sectione aphorismorum, tamen sæpe vix aliquod vestigium earum ægritudinem apparet, quemadmodum, hac æstate, hucusque euenisse Romæ, certum est: & aliorum temporum ratio par est. Quid ergo statuendum? Non potest esse alius sensus verborum Hippocratis ijs locis, nisi, Æstatem per se morbos non producere, sed si qui committantur errores tam graues, qui ęgritudines pariant, tunc vero nasci ardores, & alios morbos, quos Hippocrates recensuit: similiter Vere (saluberrimum alioqui dictum) si quis ob errores, vel peculiare vitium paratus ad ægrotandum sit, furores fiunt, comitiales, & cęteri: estque similis aliorum temporum ratio. Non est igitur prędictio definita, & pręcisa, sed positis quibusdam, vt dictum est. Quod vero dictum est de anni temporibus, accipiendum est quoque de variarum constitutionum concursu, & successione: neque enim semper ex Hieme sicca, & aquilonia, Vere autem pluuio, & austrino fiunt Æstate febres acutę, & lippitudines, vt in eiusdem tertię sectionis aphorismo duodecimo traditum est, neque semper similiter fiunt, quę dicuntur

in tribus, qui ſequuntur, aphoriſmis, at fiunt si quis vel ob errores, vel naturale vitium aliquod, aut malum quempiam habitum, parati ſint ad ęgrotandum; non docet, inquam, futuros morbos, at, ſi dictis de cauſis futuri ſint, hos, vel illos futuros nunciat. præciſe ſcilicet futuros agnoſcere, nec docuit, nec docere potuit. Morborum vero, qui per multas gentes graſſaturi ſunt, longe maior ratio eſt: etenim prædictio medica longiori temporis obſeruationibus nititur, vni autem non licet homini in locis multum diſtantibus ſingula obſeruare, quæ ad artem, & ad definita artis documenta ſunt neceſſaria. Vbi diu aliquis habitauerit, & ea obſeruauerit, quæ Hippocrates docet initio libri, de aere, aquis, & locis, poterit ea in eis locis futura prędicere, quæ illæ indicare poßunt obſeruationes. in quo prædictionis genere quanta cautione opus ſit, ipſe Hippocrates indicat libro de aere, &c. cum narrationi eiuſdem conſtitutionis, de qua in tert. ſect. aphor. 12. adiunxit, ſi circa Canis ortum pluat, & Eteſiæ ſpirent, ſpes eſt ceſſationis: quibus indicauit, poſſe illam prędictionem aliquo interueniente irritam fieri; & ante dixerat, Æſtate illa fieri morbos, ibi expoſitos, quoniam ęſtus duplicatus repente accedit: at quid si non fiat illa ęſtus geminatio? Sed ſuccedat Veri pluuio, & auſtrino Æſtas imbrium, & ventorum acceſſu clemens, & moderata, quod aliquando vidimus? tunc procul dubio ij morbi exſpectandi non ſunt. Non docet igitur definite, & præciſe prædicere, morbos futuros in ea ciuitate, in qua aliquis verſatur, ſed adhibitis conditionibus: quas adfuturas præcognoſcere, diuinum quoddam eſt, quod Hippocrates non docuit,

cuit, & (vt arbitror) nescinit. itaque sæpius futuros morbos non medicus, sed fuisse, docet euentus. Nec moueat, quod Hippocrates dicat, prædici morbos communes, τὰ πάγκοινα, quod interpretantur aliqui, morbos per diuersos populos grassanteis: quoniam falsa est interpretatio. docet tantum prædici posse morbos vel proprios singulorum, quos alibi sparsos σποράδας vocat, vel communeis incolis eiusdem loci, quos alibi ἐπιδήμους appellat, nam vox πάγκοινος nihilo plus significat, quam ἐπίδημος, quod de vnius quoque populi morbo communi dici consueuit, sed qui consueuerit alijs communicari: nam, qui proprij sunt vnius loci, nec communicari solent, hos vocamus indigenas, & Græci ἐπιχωρίους dixerunt. Sed hæc alio loco vberius explicata sunt.

Caute vero accipiendum est illud, quod de pestilentia dicitur, quam Hippocrates prædixit: nam futuram pestilentiam, quando nusquam est, nec prædixit Hippocrates, nec medici est cognoscere. Sed eam, alicubi exortam, prædicere, in aliquam inde profecturam regionem, hoc non est penitus incredibile. Hippocrates in Illyrijs ortam, & Pæonibus prædixit in Græciam venturam, cum illius mores, & motum ex quibusdam nuntijs cognouisset, vt ex oratione Thessali ad Athenienses constat. Alioqui in exortu pestis sublimius quiddam, ac diuinius ad caussas naturales accedere, valde consentaneum est. Sæpe legere est in sacris litteris Deum O. M. pestilentiam minatum esse, & mandasse prophetis, vt illam pariter minarentur, vt credendum sit, id morbi genus iram potius diuinam, quam caussas sequi

naturaleis, ex quarum notitia futuram pestem prædicere valeamus, quod & videntur Ethnici credidisse (vt aliqui interpretantur) namque idcirco cecinit Homerus Apollinem (Deum falso à gentibus creditum) ira percitum (χοώμενος κῆς) pestilentiam in Græcorum exercitum immisisse. cum ergo diuinitus immittatur, non est mirum, Hippocratem, prædictionum studiosissimum, de peste prædicenda nihil vsquam prodidisse, & admonuisse, obseruandum, sit ne aliquid in morbis diuinum: nam si quid eiusmodi sit; cum vires superet humanas; artis medicæ limitibus comprehendi non potest: itaque nec Thucydides pestem Atheniensium ab Astrologis, aut Medicis prænunciatam, sed ab oraculo, scripsit. Et veniet Doricum bellum, pestisque futura: quamquam nec oraculorum vis aliqua esset, nisi qua Deus Opt. Max. permittebat, ea ratione homines illos, qui cultum soli Deo debitum oraculis tribuebant, à Dæmonibus decipi.

Sed ad cumulatiorem de caussis huius morbi tractationem, illud reliquum est, cognoscere, an contagium aliquod exstiterit. Ego vero non aliter statuerim, atque respondi de re simili quærentibus in ea ægritudinis constitutione, quã Romæ tertio ab hinc anno passi sumus, & de qua seorsim nos commentarium breue exarauimus. nullo videlicet argumento constare, hunc fuisse contagiosum, vti quoque in illo nihil animaduersum est, quod certo esset argumento, contagij vim inesse.

PRÆ-

PRÆSAGIVM. Cap. IIII.

VM vero morbus hic non admodum sit illi dissimilis, qui tredecim ab hinc annis Europam vniuersam inuasit, de quo ante dicebamus: ille vero in quibusdam decubuerit in morbos lethaleis; est ne idem euentus nunc exspectandus? non negauerim, iustum rei huius timorem esse, siquidem hoc eodem tempore nonnulli in costarum inciderint dolorem, non sine discrimine, postquam à priore morbo paullo ante liberati videbantur. Sed dixerim, feliciorem euentum futurum, pauciores videlicet, & minus grauiter ægrotaturos: quoniam hoc interest inter hunc & illum morbum, quod ille sub Æstatis exitum, Autumno imminente, accessit: quamobrem, cum suapte etiam natura ille grauius afficeret, corpora affecta, & afflicta magis Autumnus excepit, quæ anni pars alioqui perniciosissima censetur. hic leuior est, & in Æstatis adolescentia exortus: quapropter, cum Æstatis pars bona transigenda relinquatur; quæ alioqui salubrior, quam Autumnus est; perseuerante siccitate, feliciorem huius morbi exitum, quam illius, futurum existimamus, nisi aut crebri præter exspectationem imbres fiant, aut grassari morbus non desinat, sed vsque ad finem Æstatis perduret: nam qui tunc ægrotabunt, eos pericula eadem manebunt, quæ priorem illam ægritudinem secuta sunt. Siccitatem vero perseueraturam affirmare, aut negare,

gare, temerarium videtur. Nec facile credendum dicentibus, Solis & Saturni congressum, per exortum canis, naturalem tempestatis æstum moderaturum: quoniam potest Sol ipse, quam habet Saturni sidus vim frigefaciendi, non autem Saturnus, quam Sol habet, calefaciendi, infringere. etenim in vniuersa natura euenit quidem, vt contraria permista mutuo frangantur; sed ita, vt fortioris victoria non obscuretur. accedit Saturnum ex ijs esse sideribus, quæ à coitu cum Sole vim acquirunt calefaciendi, & ab opposita frigefaciendi, itaque ex congressu Solis & Saturni caloris incrementum exspectandum esset, si qua Ptolemæo fides habenda est.

Cum hæc eo tempore hunc in modum scripsissem, nihil immutandum censui, sed subiungenda solum, quæ, postquam ea scripseram, euenere. quod fuit reliquum mensis Iulij, caruimus pluuia, & dum Sol Leonem perambulauit, cælum habuimus æstuosum, modicosque imbres primis Augusti diebus, inde siccitatem: extremam vero Leonis partem Sole subeunte, imbres paullatim cæpere. vltima Æstatis, & prima Autumni pars humida successit.

Ceßauit morbus ante descriptus, nec decubuit in aliquod peculiare morbi genus: sed Leonem Sole perambulante ortæ sunt prius febres illæ quotidianæ, quas tertianas duplices vulgo appellamus, ventris fluores, difficultates intestinorum, & febres continuæ, acutæque, non tamen valde frequentes, ex quibus aliqui moriebantur. præsertim vero ex hoc febris genere laborarunt, & occiderunt sodales Carthusiani in Thermis Diocletiani. Post Idus Se-

ptembreis

ptembreis ægri pauciores. ipſo menſe Auguſto Cometes viſus ad ortum æſtiuum. reliquum iam expendendum Lectori ſtudioſo dimittimus.

FINIS.

ERRATA SIC CORRIGES.

pag. 18.	lin. 13.	Calendas	lege	Calendis
21.	10.	Atheniefes		Athenienſes
22.	5.	iudicaui		indicaui
25.	21.	Empirico		Empiricos

Imprimatur, ſi videbitur Reu. M. S. P.

P. Epiſc. Rauellen. Viceſg.

EGO Iulius Cæſar Galla in ſacra Theologia licentiatus, de mandato Reuerendiſſimi Patris magiſtri Sacri Palatij, perlegi hunc librum, nec in eo inueni aliquid Fidei, aut bonis moribus repugnans.

Imprimatur.

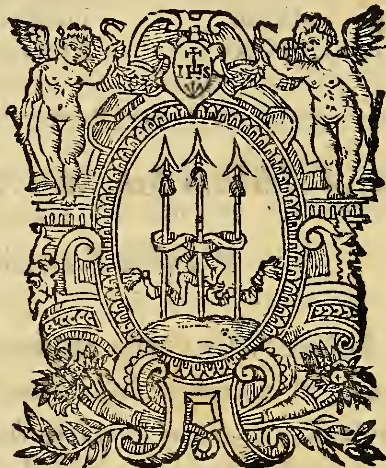
Fr. Angelus Brixius de Cæſena, Reuerendiſſimi Magiſtri Sacri Palatij ſocius.

REGESTVM.

A B C D E F G H I.

Omnia sunt folia integra, præter I, quod est folium cum dimidio.

R O M AE,

Ex Typographia Aloysij Zannetti. M. D. IC.

SVPERIORVM PERMISSV.